

Bjørn Aksdal, Kari Lønnestad og Hans-Hinrich Thedens

Situasjonen for de norske folkemusikkarkivene

Rådet for folkemusikk og folkedans 2013

Bjørn Aksdal, Kari Lønnestad og Hans-Hinrich Thedens

Situasjonen for de norske folkemusikkarkivene

Rådet for folkemusikk og folkedans 2013

ISB 978-8-291419-30-5
NTNU-trykk

1.0. Forord

Rådet for folkemusikk og folkedans har lenge sett med en viss bekymring på situasjonen til de norske folkemusikkarkivene. De siste årene har Rådet hatt flere saker på bordet som gjelder spørsmål knyttet til bl.a. lønnplassering for folkemusikkarkivarene, nedleggingstruete arkiver, manglende offentlig støtte til digitalisering, bekymring rundt framtiden til databaseprogrammet FIOLO og ikke minst opplevelsen av at folkemusikkarkivene synes å bli oversett eller uteglemt i alle offentlig rapporter, utredninger og stortingsmeldinger som behandler ABM-området.

Rådet for folkemusikk gjorde derfor under sitt møte 25. januar 2012 vedtak om å se nærmere på behovet for en utredning av situasjonen for de norske folkemusikkarkivene. Dette førte til at det på Rådsmøtet 28. februar samme år ble bevilget kr. 80.000 til en slik utredning. Samtidig ble det vedtatt å spørre tre personer om å sitte i utredningskomiteen, Hans-Hinrich Thedens, Kari Lønnestad og Bjørn Aksdal. Alle tre svarte positivt på denne forespørselen, og vi tok fatt på utredningsarbeidet våren 2012.

Det første møtet i utredningskomiteen ble holdt 29.- 30. mai 2012 på Quality Hotel Olavsgaard like utenfor Oslo. Komiteen hadde ikke mottatt noe skriftlig mandat, og man utarbeidet derfor et forslag som man sendte over til Rådet for folkemusikk og folkedans. Forslaget ble vedtatt av Rådet under sitt møte 6. juni 2012, og komiteen fikk følgende mandat for arbeidet sitt:

Utredningen skal kartlegge situasjonen for de norske folkemusikkarkivene, beskrive de viktigste utfordringene og komme med forslag til konkrete tiltak.

Det ble ikke satt noen bestemt tidsfrist på arbeidet, men komiteen orienterte Rådet om at man hadde som mål å få lagt fram en mest mulig ferdigstilt utredning under arkivseminaret i Trondheim 19.- 20. mars 2013.

På det første møtet i utredningskomiteen ble det bestemt at man skulle lage en spørreundersøkelse som skulle sendes ut til alle de norske folkemusikkarkivene (se vedlegg). Spørreskjemaet skulle i tillegg gå til de større nasjonale arkivene som har folkemusikkmateriale i sine samlinger. Spørreskjemaene inneholdt 13 spørsmål og ble sendt ut 4. juni med en svarfrist på 14 dager. Dette viste seg imidlertid å være for lite, og de siste svarene fikk vi først inn i midten av september etter flere purringer. To av de fem nasjonale arkivene leverte svar, mens hele 18 av de 20 arkivene som vi hadde definert som folkemusikkarkiver, hvorav 18 har en arkivarstilling, svarte på spørreundersøkelsen. At ett av disse arkivene ikke svarte skyldtes at arkivarstillingen på dette tidspunktet sto ubesatt. I tillegg fikk vi svar fra ett av de to arkivene som har relativt konkrete planer om å bygge opp et folkemusikkarkiv. Totalt satt vi da med 21

av maksimalt 27 mulige svar (77,8 %). Men det viktigste var at svarprosenten for de typiske folkemusikkarkivene lå på hele 90 %.

Vi hadde på forhånd blitt enige om at svarene i spørreundersøkelsen skulle følges opp med et telefonintervju, og vi ønsket da å konsentrere oss om folkemusikkarkivene. Vi fikk totalt snakket med representanter for 14 av de 20 arkivene, hvorav ett arkiv fortsatt ikke hadde besatt arkivarstillingen. Telefonrunden ble gjennomført i perioden 17. august – 11. oktober 2012.

Utredningskomiteen hadde ytterligere to arbeidsmøter på Olavsgaard 28.- 29. august 2012 og 5.- 6. juni 2013. I tillegg har vi hatt sju telefonmøter i løpet av høsten 2013. Resultater fra spørreundersøkelsen ble lagt fram under arkivseminaret i mars 2013, og hovedkonklusjoner og forslag til tiltak ble presentert på et arkivseminar under Årskonferansen til Rådet for folkemusikk og folkedans 31. oktober 2013.

Vi vil takke alle arkivarene som har stilt opp og både besvart spørreskjemaet og tatt i mot til dels detaljerte oppfølgings spørsmål fra komiteen. Så får vi håpe at denne utredningen kan bli et viktig og nyttig redskap i arbeidet for å bedre situasjonen både for folkemusikkarkivene som sektor og for alle som arbeider der.

Trondheim/Bø/Oslo

Desember 2013

Bjørn Aksdal/Kari Lønnestad/Hans-Hinrich Thedens

2.0. Innhold	Side
1.0. Forord	5
2.0. Innhold	7
3.0. Hovedkonklusjoner	9
4.0. Historikk	11
4.1. De norske folkemusikkarkivene	11
4.2. Folkemusikkarkiver i andre nordiske land	14
5.0. Situasjonsbeskrivelse og utfordringer	19
5.1. Organisering og finansiering	19
5.2. Arkivarene	22
5.3. Materiale	23
5.4. Arkivsystemer og programvare	25
5.5. Innsamling	27
5.6. Registrering	30
5.7. Digitalisering og sikring	31
5.8. Formidling	34
5.9. Forskning	37
5.10. Kompetanseheving	38
5.11. Samordning	40
5.12. Arkivet som aktør på folkemusikkfeltet	42
6.0. Forslag til tiltak	47
7.0. Kilder	57
8.0. Vedlegg	59

3.0. Hovedkonklusjoner

3.1. Folkemusikkarkivenes plass i ABM-landskapet

Folkemusikkarkivene i Norge kan sies å arbeide i skjæringspunktet mellom kulturarv og musikkliv. De forvalter et omfattende materiale, først og fremst upubliserte lyd- og videoopptak, som representerer en viktig del av norsk kulturarv og dermed er av stor nasjonal verdi. Arkivene kan samtidig betraktes som en del av musikksektoren, ved at de har nær kontakt med utøvermiljøet og yter tjenester til aktive musikere og dansere. Men disse arkivene er lite synlige i arkivlandskapet og blir sjelden nevnt i planer og utredninger. Dette har til dels sammenheng med institusjonenes uensartede historie og organisering, en situasjon som skaper utfordringer på flere områder. Men det handler også mer generelt om hvilken plass denne typen virksomheter har her til lands. Når arkivsektoren blir omtalt, handler det vanligvis om institusjoner som forvalter materiale fra andre arkivskapere, materiale som har blitt til gjennom drift av virksomheter og organisasjoner, offentlig så vel som privat. Folkemusikkarkivene driver derimot aktiv og målrettet innsamling av tradisjonsmateriale innenfor musikk og dans, fra både fortid og samtid. De kan regnes som tradisjonsarkiver, og denne typen arkiver har jevnt over en svak stilling i Norge, noe *Kulturutredningen 2014* også påpeker. Utredningen hevder at materialet ved disse arkivene er ”lite tilgjengelig og lite kjent, til tross for dets store verdi for forskning, formidling og undervisning.”¹ Utvalget mener, som Kulturutredningen, at det er behov for et nasjonalt løft for disse arkivene og en økt bevissthet om den verdien de representerer for landet. Et slikt syn støttes også av UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv.

3.2. Struktur og samarbeid

Folkemusikkarkivene er en uensartet gruppe virksomheter med ulik historie, organisering og finansiering. Noen arkiver er universitetsarkiver, enkelte er del av egne stiftelser, mens andre folkemusikkarkiver er knyttet til museer. Det finnes heller ikke ett sentralt nasjonalt arkiv, men flere likestilte arkiver med ulike nasjonale oppgaver. Mens et fylke som Oppland har hele fire arkiver, samarbeider de to Agderfylkene om ett felles arkiv. Nordnorsk folkemusikksamling i Tromsø har ved siden av sine nasjonale oppgaver spesielt på det samiske området også et regionalt ansvar for hele tre fylker med til dels svært store avstander. I tillegg mangler noen av fylkene rundt Oslofjorden (Østfold, Vestfold, Akershus) folkemusikkarkiv. Enkelte av arkivene har kun en mindre delstilling, mens noen av de store arkivene har flere stillinger knyttet til seg. Dagens struktur er resultat av lang tids utvikling uten noen overordnet styring. Den skaper utfordringer på flere områder, men utvalget ser at det ikke er realistisk med omfattende strukturelle endringer. Det kan likevel være aktuelt å se på noen justeringer.

Arkivene samarbeider i forumet *Nettverk for norsk folkemusikkarkiv* og har et årlig seminar seg imellom. Nettverket og seminaret tar opp saker av felles interesse, og

¹ NOU 2013:4, s. 158

registreringsprogrammet FIOLO, digitalisering og tekniske spørsmål har vært hyppig tilbakevendende temaer. Utvalget mener det er behov for en styrking av samarbeidet og nettverket. Nettverket drives i dag på dugnad, uten egne midler, og har derfor ikke mulighet for den grad av oppfølging som deltakerne ønsker. Det er også behov for å følge opp arbeidet med videreutvikling av programvare. Det er påbegynt et prosjekt for å se på digitale verktøy i folkemusikkarkivene, og dette arbeidet bør videreføres. Aktuelle problemstillinger knyttet til dette er mulighet for samordning av databaser arkivene imellom og felles publiseringsløsninger, og evt. samordning med andre institusjoner.

3.3. Kompetanse og utvikling

Dersom materialet som finnes i arkivene i dag skal bli forvaltet på en forsvarlig måte og sikret for framtida, er det viktig å sørge for tilstrekkelig kompetanse og økonomi. Lønnsforholdene for de ansatte er i dag svært varierende, fordi arkivene er ulikt organisert og stillingene definert forskjellig. Det er av stor betydning for kvalitet og kontinuitet i arbeidet at kompetansen til de ansatte blir verdsatt og at en unngår hyppig utskiftning av arbeidstakere.

De fleste ansatte i folkemusikkarkivene i dag har solid bakgrunn innenfor det folkemusikkfaglige feltet, men har større behov for kompetanseheving på andre områder, spesielt det tekniske. Utviklingen på dette området går svært raskt, noe som krever kontinuerlig oppdatering. Det synes å være behov for en styrking og koordinering av opplæringstilbudet spesielt rettet mot de ansatte i folkemusikkarkivene.

Utvalget ser at svak driftsøkonomi lett blir en hindring for arkivene, både i den daglige driften og når det gjelder kompetanseheving og videreutvikling. Det er fremdeles behov for midler til digitalisering, og reisebudsjettene tillater ikke alltid deltaking på kurs og seminarer. Også sentrale oppgaver som innsamling, herunder samtidsdokumentasjon, og formidling, samt forskning ved universitetsarkivene, er avhengig av tilstrekkelig driftsøkonomi. Dessuten vil endringer i samfunnet skape behov for videreutvikling av virksomheten. Dokumentasjon av musikktradisjoner blant innvandrere er eksempel på et område som blir lite ivaretatt i dag og der behovet definitivt er til stede. Om arkivene skal utvide arbeidsfeltet med nye oppgaver vil det kreve tilføring av både økonomiske ressurser og utvidet kompetanse.

4.0. Historikk

4.1. De norske folkemusikkarkivene

De tidligste lydopptakene av folkemusikk utført av en offentlig institusjon ble gjort av Norsk Folkemинnesamling ved Universitetet i Oslo, som ble opprettet i 1914 med Knut Liestøl som bestyrer. Senere er navnet blitt endret til *Institutt for folkeminnevitenskap*. De gjorde allerede før 1920 opptak av folkemusikk på voksruller, foruten at de nedtegnete en god del folketoner. Senere tok instituttet magnetofonen i bruk for å samle inn spesielt vokal folkemusikk. Noen betydelig del av virksomheten representerte imidlertid aldri innsamling av folkemusikk ved instituttet.

Det tidligere *Norsk musikkksamling* ved Universitetsbiblioteket i Oslo, som nå er innlemmet i Nasjonalbiblioteket, har ikke drevet noe eget feltarbeid. Musikkksamlingen, som ble opprettet i 1927, har imidlertid mottatt en stor mengde skriftlig materiale, hvorav en god del handler om folkemusikknedtegnelser. Det gjelder blant annet mange eldre notebøker, samt de omfattende nedtegnelsene til blant annet Ludvig M. Lindeman, Catharinus Elling og O.M. Sandvik.

I 1931 ble Eivind Groven (1901-1977) ansatt som konsulent i det private Kringkastingselskapet, senere *Norsk rikskringkasting*, for å drive et halvtimes program med "nasjonalmusikk" hver lørdag. I 1934 fikk NRK utstyr slik at de kunne gjøre de første grammofonopptakene, og året etter ble det installert opptaksutstyr i en spesialbygd buss. Dermed ble NRK den første offentlige institusjonen her i landet som tok fatt på innsamling av innspilt folkemusikk med tanke på å gradvis bygge opp et omfattende folkemusikkarkiv. Dette arbeidet skjøt ytterligere fart da Rolf Myklebust (1908-1990) i 1951 ble ansatt i full stilling som programsekretær med et totalansvar for folkemusikken.

Selv om dokumentasjonsaspektet spesielt i Myklebusts periode (1951-1978) spilte en viktig rolle for NRKs innspillingsvirksomhet når det gjaldt folkemusikk, var det

likevel det programskapende arbeidet som var den viktigste målsetningen for statskringkastingen. Derfor har NRK i stor grad prioritert de utøverne som til enhver tid har representert den høyeste kvaliteten innen spill og kveding. Eldre utøvere som kunne ha en svært interessant tradisjon eller spillestil, men som ikke fullt ut tilfredsstilte NRKs kvalitetskrav, ble derfor ofte nedprioritert.

Perioden rundt 1950 ble en viktig periode for oppbyggingen av folkemusikkarkiv i Norge. Vi har allerede omtalt NRKs ansettelse av Rolf Myklebust i 1951. Men allerede to år tidligere, i 1949, hadde *Nordnorsk folkemusikksamling* blitt opprettet ved Tromsø museum. Bakgrunnen for opprettelsen var at man så dette som et viktig tiltak for å kunne drive en helhetlig kulturell granskning av landsdelen. Samlingen fikk imidlertid fra starten ingen fast ansatt leder, og innsamlingsarbeidet ble stort sett utført på deltid av Arnt Bakke og andre innsamlere. Man måtte vente helt til 1982 før man endelig fikk en fast konservatorstilling knyttet til samlingen, riktignok bemannet med en stipendiat fram til 1986.

I 1950 fikk Universitetet i Bergen et stort folkemusikkmateriale i gave fra spelmanen og samleren Arne Bjørndal (1882-1965). Dette materialet, som Bjørndal hovedsakelig hadde samlet på Vestlandet helt siden omkring 1900, ble innlemmet i Universitetsbiblioteket og fikk navnet Universitetsbibliotekets Musikksamling. Arne Bjørndal var selv styrer for samlingen til han døde i 1965. I 1968 ble samlingen deponert i folkeminnesamlingen ved Nordisk institutt, delvis fordi instituttet samme år fikk en amanuensstilling i musikk. I 1975 ble folkeminnesamlingen skilt ut fra Nordisk institutt, og man opprettet Etnofolkloristisk institutt. Folkemusikksamlingen ble samtidig overført til det nye instituttet og fikk nå navnet *Arne Bjørndals samling*. I 1979 opprettet Universitetet i Bergen en egen amanuensstilling knyttet til samlingen, og i 1997 ble Arne Bjørndals samling innlemmet i det nye Griegakademiet.

I Oslo ble *Norsk folkemusikk institutt* opprettet i 1951, lagt inn under Norges almenvitenskapelige forskningsråd og med Olav Gurvin (1893-1974) som sin første leder. Instituttet gjorde et omfattende innsamlingsarbeid fra ulike deler av landet og sto i tillegg bak flere viktige publikasjoner om folkemusikk. I 1971 ble Norsk folkemusikk institutt formelt lagt ned, og både samlingene og instituttets tidligere ansvarsområde ble nå delt mellom Musikkvitenskapelig institutt ved Universitetet i Trondheim og *Norsk folkemusikksamling* ved Universitetet i Oslo, som nå ble opprettet med Reidar Sevåg (f. 1923) som leder for å videreføre arbeidet til Norsk folkemusikk institutt. Norsk folkemusikksamling har siden 1971 særlig tatt ansvar for å samle inn hardingfele- og felemusikk på Østlandet. I tillegg har det vært arbeidet en god del med vokalmusikk og instrumentforskning. En annen viktig oppgave var å fullføre hardingfeleverket, samt å gi ut et tilsvarende verk for den eldre folkemusikken spilt på vanlig fele.

Musikkvitenskapelig institutt (MIT) ved Universitet i Trondheim begynte å drive innsamling av folkemusikk i 1967, og de fikk etter hvert et ganske omfattende materiale fra hele landet, men med hovedvekten på Midt-Norge. Da *Rådet for*

folkemusikk og folkedans, som hadde blitt opprettet i 1972, fikk en egen folkemusikkstilling i 1986, ble samlingene til instituttet overført til Rff-sentret, først som deponi og senere på permanent basis. Samtidig fulgte materialet fra Norsk folkemusikkinstitutt med. Rff-sentret, som i dag heter Norsk senter for folkemusikk og folkedans, har imidlertid hele tiden selv drevet en omfattende innsamlingsvirksomhet av folkemusikk og folkedans både på film, video og lydopptak og noter. I tillegg har man overtatt en samling med filmopptak av folkedans som Egil Bakka gjorde på 1960-tallet og fram til 1973.

Norsk visearkiv i Oslo ble etablert i 1982 som et nasjonalt arkiv for norsk visetradisjon med Velle Espeland (f. 1945) som leder. Arkivet er primært et tekstarkiv, men inneholder også en god del noter samt publiserte og upubliserte lydinnspillinger. Hoveddelen av arkivet består av papirbaserte samlinger med manuskripter, skillingstrykk, notetrykk og bøker.

I Valdres hadde man allerede i 1966 opprettet det første regionale folkemusikkarkivet her i landet, lokalisert til Valdres folkemuseum og med Torleiv Bolstad (1915-1979) som ansvarlig. Vi måtte imidlertid vente i nesten 20 år før vi fikk etablert det neste regionale arkivet. Til gjengjeld ble 1980-tallet en rik periode for folkemusikkarkivene med opprettelse av flere regionale og lokale arkiver rundt omkring i landet. Først ute var fylkesarkivet for Sogn og Fjordane (1983), som holder til i Leikanger. Året etter ble Hardanger folkemusikkarkiv (1984) etablert ved Hardanger folkemuseum på Utne, og i 1987 åpnet Folkemusikkarkivet i Buskerud på Prestfoss i Sigdal. Året etter fikk vi også et lite lokalt folkemusikkarkiv for Rørosområdet på Rørosmuseet.

Også 1990-årene førte med seg flere nye regionale og lokale folkemusikkarkiver. Dette gjelder Folkemusikkarkivet for Møre og Romsdal ved Høgskolen i Volda (1990), Folkemusikkarkivet for Rogaland på Sand i Ryfylke (1992, men innsamling allerede fra 1982), Tradisjonsmusikkarkivet på Mjøsmuseet, Gjøvik (1996), Folkemusikkarkivet for Sør-Gudbrandsdalen på Hundorp (1996), Folkemusikkarkivet i Telemark i Bø (1999, innsamling fra 1988, i starten delt mellom Bø og Rauland) og Agder folkemusikkarkiv, på Setesdalsmuseet, Rysstad (1998). I tillegg ble det drevet et innsamlingsprosjekt i Nord-Trøndelag, uten at dette førte til etablering av et fylkesarkiv, og vi fikk et lokalt folkemusikkarkiv for Nord-Gudbrandsdalen i Vågå med en liten delstilling.

Foreløpig sist ute er Skogfinsk lydarkiv ved Norsk skogfinsk museum i Grue Finnskog (etablert 2005) og Hedmark musikkarkiv på Glomdalsmuseet, Elverum (opprettet 2011). Noe innsamlingsarbeid er dessuten drevet i blant annet Østfold i regi av Østfold musikkråd og i Akershus (SAFFA).

4.2. Folkemusikkarkiver i andre nordiske land

Danmark

I 1904 ble *Dansk Folkemindesamling* (DFS) opprettet som en spesialavdeling av Det kongelige Bibliotek i København med Axel Olrik (1864-1917) som leder. Formålet til DFS var å være statens sentrale arkiv og forskningscenter for folkemusikk. I 1917 ble Dansk Folkemindesamling skilt ut fra Det kgl. Bibliotek og ble en selvstendig statsinstitusjon. I 1920 ble det opprettet et eget tilsynsråd som fikk benevnelsen *Folkeminderådet*.

Siden 1904 har denne institusjonen ivaretatt den offentlig støttete folkemusikkinnsamlingen i Danmark. I 2013 er Dansk Folkemindesamling fortsatt den sentrale nasjonale institusjonen for innsamling, sikring, formidling og forskning når det gjelder danske folkekultur, og folkemusikken og til en viss grad også folkedansen utgjør fremdeles en ganske betydelig del av virksomheten. Men antallet stillinger knyttet til arbeidet med folkemusikk og folkedans har i de senere årene blitt noe redusert. Samtidig ble Dansk Folkemindesamling i 2008, etter i over nitti år å ha vært en selvstendig institusjon, igjen lagt inn under Det Kongelige Bibliotek, som igjen hører til under Kulturministeriet. I følge de ansatte ved DFS har denne fusjonen ikke medført vesentlige problemer, og man ser også mange fordeler med en slik organisering.

Selv om det er den danske folkemusikken som har vært det primære arbeidsområdet til Dansk Folkemindesamling, har enkelte av de ansatte også arbeidet en god del med folkemusikk fra andre deler av verden. Det gjelder i særlig grad Poul Rovsing Olsen (1922-1982), som skaffet til veie en omfattende samling med lydopptak fra primært arabiske og eskimoiske områder.

I 2003 fikk Dansk Folkemindesamling en ny formålsparagraf, hvor det nå heter:

Dansk Folkemindesamling fremmer udforskning og dokumentation af dagliglivets ikke materielle kultur fra renæssancen til i dag.

Det er samlingens opgave at studere og bevare den åndelige kulturarv i Danmark, som den kommer til udtryk i nutidige og historiske befolkningsgruppers levevis, forestillingsverden, myter, fortælling, sang og musik. Dansk Folkemindesamling skal gennem indsamling udbygge arkivet og tilgængeliggøre samlingerne ved trykte og elektroniske registraturer, besvarelse af forespørgsler og servicering af besøgende. Folkemindesamlingen skal løbende formidle sine forskningsresultater til den videnskabelige verden og den almene offentlighed.

Etter noen litt vanskelige år med omorganisering og nedbemanning, noe som blant annet førte til at den forrige direktøren gikk av i protest, uttrykker institusjonen på sine hjemmesider hva man ser på som sine største utfordringer i tiden som kommer:

Udfordringen for Dansk Folkemindesamling - som for andre gamle forskningsinstitusjoner - er at finde en naturlig rolle i et samfund, der forandrer sig med stor hast. Det nationalromantiske og senere diffusionistiske paradigme, som i større eller mindre grad underbyggede institusjonen frem til velfærdsstatens periode fra omkring 1960, har mistet sin forskningsmæssige berettigelse og sin samfundsmæssige legitimitet. 1960'ernes opgør med folkemindebegrebet havde imidlertid tendens til at smide barnet ud med badevandet. Disse kendsgerninger er en udfordring til Folkemindesamlingen. Institusjonen har valgt at gå nye veje på traditionens grund, sådan som den nye formålsformulering er udtryk for. Arkivet og forskningen forsøger at gå hånd i hånd i en fornyelsesproces, der orienterer sig efter faglig kvalitet, historiens arv såvel som nutidens samfund. Hvis det lykkes, er der grund til at se med fortrøstning på de næste 100 år.

Mens de statlige radioselskapene i både Norge, Sverige og Finland drev aktivt med opptaksvirksomhet av tradisjonell folkemusikk, skjedde dette i veldig liten grad hos Danmarks Radio. Det finnes derfor ikke noe radioarkiv i Danmark med lydopptak av folkemusikk.

Lektor Karl Clausen utførte et ganske betydelig innsamlingsarbeid av folkelig sang i en videre forstand spesielt i Sønderjylland, og dette materialet finnes samlet i Sanghistorisk arkiv på Musikvidenskapelig Institut ved Aarhus Universitetet. Sanghistorisk arkiv ble opprettet i 1961 og inneholder sangbøker, salmebøker, visesamlinger, et sang- og kulturhistorisk bibliotek og ikke minst lydopptak av en rekke sangkilder i Sønderjylland.

Finland

I Finland skiller man ofte mellom den finske og den finlandssvenske kulturen. Dette gjelder for også folkemusikken og dens sentrale institusjoner. Det hadde vært drevet folkemusikkinnsamling i Finlands svenskbygder helt siden 1848, og fra 1887 ble denne innsamlingen mer systematisk utført i regi av Svenska Literatursällskapet. I 1926 ble Otto Andersson ansatt som professor ved Åbo Akademi, og i årene som fulgte tok denne institusjonen et viktig ansvar for den offentlig finansierte finlandssvenske folkemusikkinnsamlingen. Etter en periode med noe mer uavklarte ansvarsforhold ble endelig **Finlands svenska folkmusikinstitut** opprettet i Vasa i 1978 med Ann-Mari Häggman som den første lederen. Det heter at instituttet skal være sentralinstitusjon for forskning i finlandssvensk musikktradisjon. Til oppgavene hører dokumentasjons- og publiseringsvirksomhet, samt informasjon på folkemusikkområdet. Instituttet formidler også undervisning og opplysningsvirksomhet i form av kurs og seminarer.

I 1831 ble **Finska Litteratursällskapet** grunnlagt, noe som førte til økt interesse for innsamling av den finske folkemusikken. Men noen stor aktivitet på dette området så man ikke før i 1860-årene. I de nærmeste tiårene ble det samlet inn såpass mye folkemusikk og annet tradisjonsmateriale at man etter hvert så behovet for å etablere

et eget arkiv. Dette arkivet kom først i 1934 og fikk navnet Folkminnesarkivet, med Martti Haavio som sjef. På 1950-tallet ble Folkminnesarkivet delt opp i to ulike avdelinger, ett tekstarkiv med eldre håndskrifter og andre note- og tekstnedtegnelser og ett lydarkiv med lydbånd- og fonografinnspillinger gjort helt tilbake til 1905. Hoveddelen av disse innspillingene dreier seg om eldre vokal folkemusikk, samt en del opptak med kantelemusikk. Litt senere ble også billedsamlingen omgjort til en egen avdeling, og slik er situasjonen fortsatt. Den faglige bemanningen i de ulike avdelingene har imidlertid variert en god del over tid.

I 1965 forærte folkemusikksamleren Erkki Ala-Könni størstedelen av sitt omfattende materiale til **Tammerfors universitet**. Dette materialet omfattet i hovedsak lydbåndinnspillinger, fotografier og musikkinstrumenter. Når det gjaldt lydopptak fantes spesielt mange innspillinger med åndelig sanger og spelmannsmusikk, to områder som var blitt relativt lavt prioritert av Finska Litteratursällskapet. Det ble samtidig med overrekkelsen av materialet opprettet en egen institusjon for folketradisjon med et tilhørende professorat. Ikke uventet ble Ala-Könni utnevnt til institusjonens første professor. Gjennom aktivt innsamlingsarbeid utført av både ansatte og studenter har samlingene økt en god del siden 1965. Institusjonen har skapt sin egen profil på grunn av sine verdifulle innspillinger og sin enorme fotosamling. En omfattende samling med flere hundre musikkinstrumenter som opprinnelig hørte til samlingen ble senere overført til Museet för folkmusikinstrument, som er knyttet til folkekunstsenteret i Kaustinen (Kaustby).

I 1968 ble den første internasjonale folkemusikkfestivalen i Kaustinen arrangert, først og fremst som følge av den nye folkemusikkbølgen som oppsto både i Finland og i andre nordiske land på slutten av 1960-tallet. Til støtte for virksomheten ble det opprettet en nasjonal utdannings- og servicevirksomhet for folkemusikk som fikk sitt sete i Kaustinen samtidig med at byen fikk et eget folkemusikkinstitutt, **Kansanmusiikki-instituutti**. Dette instituttet fikk ansvar for både innsamling og forskning og bygde gradvis opp et folkemusikkarkiv som har spesialisert seg på lyd- og billedopptak av kantelespill, instrumenttradisjoner generelt og spillestiler, ved siden av en bred dokumentasjon av folkemusikkfestivalen. Instituttet har vært samlokalisert med Museet för folkmusikinstrument og den profesjonelle folkemusikkgruppen Tallari, foruten med administrasjonen for folkemusikkfestivalen.

Øvrige folkemusikksamlinger

Ved siden av de nevnte institusjonen finnes det folkemusikkmateriale ved universitetene i Joensuu, Jyväskylä og Åbo. I 1979 ble Instituttet för arbetarmusik etablert i Helsingfors for å dokumentere og kartlegge arbeiderklassens musikktradisjon. I 1991 skiftet instituttet navn til Centret för världsmusik, og hovedoppgavene er nå å drive forskning og informasjon rundt den såkalte verdensmusikken. I tillegg arbeider man med å støtte de ulike finskugriske folkegruppernes musikkulturer og gjøre dem kjent i Finland.

Island

Det finnes ingen sentral institusjon på Island med et overordnet ansvar for lydinnspillinger av folkemusikk, slik som f.eks. Dansk Folkemindesamling i Danmark. De lydinnspillingene som er gjort på Island opp gjennom årene finnes fordelt på flere ulike institusjoner. En god del islandsk materiale er også oppbevart i utenlandske arkiver i bl.a. København, Berlin og Washington.

Det største arkivet med lydinnspillinger av folkemusikk på Island finnes hos **Arni Magnusson Instituttet for islandske studier** i Reykjavik. Instituttet og **Tonlistarsafn Islands** (Islands musikkhistoriske museum), også de i Reykjavik, har de siste årene samarbeidet om å formidle disse innspillingene i databasen <http://www.ismus.is>.

Islands radio i Reykjavik har også en større samling med innspilt folkemusikk, men en stor del av dette handler om publisert materiale. I tillegg har de en del lydbåndopptak gjort etter 1950, samt kopier av lydbåndopptak fra andre arkiver. **Islands Nationalmuseum** i Reykjavik har en avdeling for lydinnspillinger hvor det bl.a. finnes en samling med fonografsylindere med folkemusikk, en større mengde publiserte folkemusikkinnspillinger, samt en del lydbånd med islandsk folkemusikk. Kopier av dette materialet finnes i dag oppbevart hos Arni Magnusson Instituttet.

I **Folkemusikcentret i Siglufjörður** finnes det en del videoinnspillinger av folkemusikk som er tilgjengelig ved senteret, og i tillegg har danseforskeren **Sigríður Valgeirsdóttir** etterlatt seg en samling som bl.a. inneholder en del islandsk dansemusikk, dansebeskrivelser og intervjuer.

Det finnes flere institusjoner på Island som har store håndskriftsamlinger og andre skriftlige nedtegnelser av folkemusikk. Dette gjelder blant annet Arni Magnusson Instituttet, **Landsbokasafn Islands** og Nationalmuseet, alle lokalisert i Reykjavik.

Sverige

I likhet med Danmark finnes det i Sverige et stort nasjonalt arkiv for folkemusikk. **Svenskt visarkiv** (SVA) ligger i Stockholm og ble stiftet i 1951 for å samle alle de kjente kildene om svenske ballader på ett sted. Arkivet fikk etter hvert også ansvaret for å dokumentere den instrumentale folkemusikken, og når Sveriges radios innspillingsvirksomhet ble trappet ned flyttet Märta Ramsten (f. 1936) over til Visarkivet for å videreføre de systematiske innspillingene av folkemusikk rundt om i landet. Etter en del år avtok også denne virksomheten, og tyngdepunktet har i den senere tid ligget på å intervju ulike aktører innenfor folkemusikk, jazz og populærmusikk. På sine hjemmesider skriver Visarkivet at virksomheten i dag "samlar in, bevarar, forskar och publicerar material inom områdena folkliga och andra äldre visor, dans, spelmansmusik, äldre populärmusik samt svensk jazz." Om ansvarsområdet sitt skriver man videre:

Visarkivet er ett musiketnologiskt centrum i Sverige. Det betyder att ramen för arbetet utgörs av frågor och föreställningar kring musik, människor och samhälle. Arbetet sträcker sig också utanför Sveriges gränser genom samarbete med institutioner inom musiketnologi, folkmusik och jazz samt med ljudarkiv, folklivsarkiv och universitet i Sverige, Norden och andra delar av världen.

Svenskt visarkiv har opp gjennom årene hatt ulike organisatoriske tilknytninger og overbygninger. De siste årene har man vært en del av Statens musiksamlinger. Denne delen av kulturfeltet ble imidlertid relativt nylig omorganisert, og Visarkivet hører i dag inn under Statens musikverk. Visarkivet har et svært omfattende lyd- og papirarkiv. I tillegg ble Arkivet för folklig dans for noen år siden innlemmet i Visarkivets samlinger.

Det finnes også flere andre sentrale arkiver i Stockholm som inneholder en god del folkemusikkmateriale. Det dreier seg blant annet om **Musik- og Teatermuseet**, men her er en god del av folkemusikkmaterialet de siste årene overført til Svenskt visarkiv. **Statens musikbibliotek**, tidligere Kungliga Musikaliske Akademiens bibliotek, inneholder en del skriftlig folkemusikkmateriale. Det samme gjør Nordiska museet, som har en omfattende folkeminnesamling. Det pliktavleverte materialet finnes i **Kungliga biblioteket**, som også har den største samlingen av skillingstrykk. De eldste skriftlige folkemusikkildene i Sverige finnes i **Riksantikvarieämbetet**. **Sveriges radio (SR)** har et stort folkemusikkarkiv, hvorav de eldste innspillingene går tilbake til 1934. Dette materialet er ikke offentlig tilgjengelig hos SR. Innspillingene av folkemusikk til programbruk fra perioden i 1934 til 1971 er imidlertid blitt digitalisert og kopiene overført til Svenskt visarkiv, hvor de nå er tilgjengelig for besøkende.

Språk- og folkeminneinstitutet (SOFI) har fire avdelinger fordelt på fire ulike svenske byer, Uppsala, Umeå, Göteborg og Lund. Alle SOFIs avdelinger har nedtegnelser og for det meste også lydinnspillinger av folkemusikk. I Uppsala finnes det materiale fra hele landet, mens de andre avdelingene først og fremst har hatt fokus rettet mot den omkringliggende regionen.

Sverige har også en rekke regionale folkemusikkarkiv, hovedsakelig knyttet til länet. De fleste av disse samlingene har ingen fast stilling knyttet til seg, og materialet er oppbevart ved museer og andre institusjoner. Det eneste regionale folkemusikkarkivet som i dag har en fast bemannet stilling finnes i Småland (**Smålands musikarkiv**, Växjö). Tidligere har både Dalarna (Falun), Värmland (Karlstad) og Jämtland-Härjedalen (Östersund/Härnösand) i en periode hatt en fast ansatt folkemusikkarkivar.

5.0. Situasjonsbeskrivelse og utfordringer

5.1. Organisering og finansiering

De norske folkemusikkarkivene representerer i dag en svært uensartet gruppe hvor struktur og formell arbeidsdeling i hovedsak er lite vektlagt. I tillegg har arkivene en svært ulik historikk, finansiering, organisering og formell tilhørighet. Arkivene i Tromsø, Bergen og Oslo har alle en formell tilknytning til universitetet, mens arkivene til NRK (Oslo) og stiftelsen Rådet for folkemusikk og folkedans (Trondheim) er del av egne nasjonale institusjoner. Når det gjelder de regionale arkivene er flere av disse tilknyttet et museum. Det gjelder Folkemusikkarkivet for Rogaland (Sand), Hedmark musikkarkiv (Elverum), Valdres folkemusikkarkiv (Fagernes), Tradisjonsmusikkarkivet på Gjøvik, Folkemusikksenteret i Buskerud (Prestfoss), Hardanger folkemusikkarkiv (Utne) og Folkemusikkarkivene for Sør-Gudbrandsdalen (Hundorp) og Nord-Gudbrandsdalen (Vågå). Folkemusikkarkivet i Telemark (Bø) og Sogn og Fjordane (Leikanger) ligger direkte under fylkesadministrasjonen, mens Agder folkemusikkarkiv (Rysstad) hører til under de to Agderfylkenes kulturadministrasjoner. Folkemusikkarkivet for Møre og Romsdal er en egen stiftelse hvor både fylkeskommunen, Høgskolen i Volda og de lokale utøverorganisasjonene er blant stifterne. Vi må også nevne museumssamlingen Skogfinsk lydarkiv (Grue Finnskog), som har en god del folkemusikkmateriale.

I tillegg til disse arkivene finnes det også nasjonale institusjoner hvor folkemusikkmaterialet utgjør en større eller mindre del av det totale arkivmaterialet. Det gjelder Nasjonalbibliotekets avdelinger i Oslo og Mo i Rana, Norsk visearkiv (Oslo), Norsk lydinstittutt (Stavanger) og Ringve museum (Trondheim). I noen fylker finnes det en del innsamlet materiale som det er planer om med tiden å kunne bygge ut til et eget folkemusikkarkiv. Her har både Østfold og spesielt Akershus fylke kommet et stykke på vei. I tillegg har Nord-Trøndelag en del folkemusikkmateriale. Dette finnes for tiden oppbevart hos Høgskolen i Nord-Trøndelag (Levanger). Til slutt må det ubemannede Folkemusikkarkivet for Rørosområdet, som huses av Rørosmuseet, nevnes.

I motsetning til våre nordiske naboer har vi i Norge ikke noe nasjonalt folkemusikkarkiv med et overordnet ansvar for hele landet og hele feltet. Vi har ingen nasjonal institusjon på linje med Dansk Folkemindesamling og Svenskt visarkiv. I stedet har vi flere folkemusikkarkiver som på den ene siden er nasjonale, men som samtidig har et visst regionalt ansvar. Nordnorsk folkemusikksamling fungerer som et nasjonalt arkiv når det gjelder den samiske musikktradisjonen, men har samtidig et regionalt ansvar for de tre nordnorske fylkene. Arkivet til Rådet for folkemusikk og folkedans har et bredt nasjonalt materiale både når det gjelder lyd-, film- og videoopptak av musikk og dans samt fotosamlinger, notebøker/-samlinger m.m. Samtidig har arkivet et overordnet ansvar for Midt-Norge og spesielt de to Trøndelagsfylkene. Også Arne Bjørndals samling ved Griegakademiet (UiB) har et større nasjonalt materiale, men her er hovedvekten av opptakene knyttet til

Vestlandet. Norsk folkemusikksamling har også et svært omfattende nasjonalt materiale, men har spesielt i senere tid arbeidet mye mot Østlandsområdet. Folkemusikkarkivet til NRK fungerer først og fremst på et nasjonalt plan, men skiller seg ut ved at presentasjonskvalitet gjerne har vært et viktigere kriterium enn dokumentasjonsverdi når det gjelder opptaksvirksomheten.

I tillegg til de nasjonale folkemusikkarkivene har vi som tidligere nevnt også andre nasjonale arkiver med relevans for folkemusikksektoren. Norsk visearchiv, som nå er lokalisert hos Nasjonalbiblioteket i Oslo, har en god del papirbasert materiale som faller inn under folkemusikksjangeren. Dette gjelder bl.a. publisert materiale i form av vise- og sangbøker, en mengde skillingstrykk, samt upublisert materiale i form av håndskrevne visebøker og manuskripter. I tillegg har man en stor samling med plateinnspillinger. Norsk visearchiv er også faglig ansvarlig for en norsk vitenskapelig balladeutgave i digital form på internett. Nasjonalbibliotekets avdeling i Oslo huser ellers en stor manuskriptsamling med folkemusikknedtegnelser som tidligere hørte inn under Norsk musikksamling. I tillegg skal Norsk folkemusikksamling etter planen overflyttes hit trolig allerede i 2014. I Nasjonalbibliotekets avdeling i Mo i Rana finnes det nå ganske mange folkemusikkopptak, og det aller meste av materialet er oppbevart på vegne av flere folkemusikkarkiv, bl.a. Norsk folkemusikksamling. Det er også pliktavlevering av publiserte lydfestinger til Nasjonalbiblioteket, og det finnes således en stor samling med utgitt folkemusikk på grammofonplate, CD og DVD m.m.

Norsk lydinstittutt i Stavanger har hovedsakelig kunstmusikalske innspillinger, men instituttet har i tillegg noen få folkemusikkinnspillinger. Ringve museum i Trondheim har en stor samling av ulike former for kildemateriale, og spesielt er en del av notesamlingene deres relevante for folkemusikkfeltet.

Her i landet er det gjerne vanlig å skille mellom sentrale eller nasjonale arkiv på den ene siden og regionale eller lokale arkiv på den andre. De aller fleste arkivene i det siste kategorien er knyttet til ett bestemt fylke. I dag gjelder dette fylkene Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane, Rogaland, Telemark, Buskerud og Hedmark. Når det gjelder Agder er folkemusikkarkivet som tidligere nevnt et samarbeid mellom de to Agderfylkene. I andre fylker er arkivene organisert på et mer lokalt nivå. Det gjelder bl.a. i Hordaland, hvor Hardanger har et eget folkemusikkarkiv lokalisert til Utne. Bakgrunnen for opprettelsen av slike arkiv er gjerne at ett av distriktene i fylket oppleves å ha en særegen og sterk folkemusikktradisjon og en spesiell identitet knyttet til denne som har gjort det mulig å hente ut midler fra både fylke og samarbeidende kommuner om et eget folkemusikkarkiv for dette distriktet. En tilsvarende situasjon finner vi i Oppland, hvor vi i dag har fire ulike områdearkiver med folkemusikk. Valdresregionen har sitt eget arkiv på Fagernes, støttet av de lokale kommunene, mens Mjøsmuseet på Gjøvik har et eget folkemusikkarkiv for Vest-Oppland. Gudbrandsdalen framstår i hovedsak som et ganske ensartet folkemusikkdistrikt, men har likevel, og kanskje først og fremst av lokalpolitiske årsaker, to separate folkemusikkarkiver, ett for Sør-Gudbrandsdalen på Hundorp og

ett for Nord-Gudbrandsdalen i Vågå. Begge arkivene hører imidlertid i dag inn under Gudbrandsdalsmusea, som administreres fra Hundorp.

Ett av arkivene skiller seg noe ut ved hovedsakelig å være knyttet til etnisitet. Det gjelder Skogfinsk lydarkiv ved Norsk skogfinsk museum i Grue, Finnskog. Her er det skogfinnenes musikk og øvrige kulturelle ytringer som står i sentrum for dokumentasjon og formidling.

Det finnes i tillegg mange lokale folkemusikksamlinger som er eid av distriktets spelmannslag. En god del samlinger er også blitt gitt til kommunen og oppbevares gjerne i tilknytning til kulturkontoret eller biblioteket. Dette gjelder blant annet kommuner som Folldal, Engerdal og Mo i Rana. Noe innsamlet materiale er også oppbevart ved enkelte utdanningsinstitusjoner, som for eksempel Høgskolen i Nesna.

Ser vi det norske arkivlandskapet under ett omfatter dette fem sentrale arkiver med større eller mindre folkemusikkrelevans, fem såkalte nasjonale folkemusikkarkiver, sju arkiver på fylkesnivå som til sammen dekker åtte fylker, samt seks områdearkiver, hvorav ett er etnisk basert. I tillegg har vi to arkiver utan fast bemanning og to planlagte fylkesarkiver. Totalt utgjør dette i dag 20 eksisterende rene folkemusikkarkiver, hvorav 18 er bemannet, samt fem sentrale arkiver med folkemusikkrelevans og en lang rekke lokale samlinger. I de 18 bemannede folkemusikkarkivene arbeider det grovt regnet 24 personer og stillingsandelene representerer drøyt 18 årsverk. Slik sett burde folkemusikkarkivene samlet representere en relativt tung aktør både på folkemusikkfeltet og når det gjelder de norske tradisjons- og lydarkivene.

De norske folkemusikkarkivene har sitt eget arkivnettverk driftet av Norsk senter for folkemusikk og folkedans. Dette nettverket vil vi komme tilbake til senere. I tillegg møtes de store og tunge norske lydarkivene hvert annet eller hvert tredje år under en samling som bærer navnet Norsk lydarkivkonferanse. Her er NRK, Nasjonalbibliotekets to avdelinger og Norsk musikkbibliotekforening de tyngste aktørene. Norsk lydinstittutt i Stavanger har også vært en viktig medspiller, og i senere tid har i tillegg museet Rockheim i Trondheim kommet sterkere inn i dette nettverket. Men også andre lydsamlinger og privatpersoner har vært invitert til disse konferansene.

De norske folkemusikkarkivene var lenge svært dårlig representert i dette nettverket, og som regel var bare en håndfull folkemusikkarkivarer påmeldt til Norsk lydarkivkonferanse. Dette har bedret seg noe i de siste årene, ikke minst på grunn av at konferansen i 2009 ble arrangert i samarbeid med arkivseminaret til nettverket for norske folkemusikkarkiv, samt at Norsk senter for folkemusikk og folkedans i de siste årene har kommet med i planleggingsarbeidet av Norsk lydarkivkonferanse. I tillegg deltar flere av arkivarene som har et museum som moderinstitusjon innenfor Musikknettverket, som er et nasjonalt museumsnettverk for musikk og musikkinstrumenter driftet av Ringve museum.

5.2. Arkivarene

Felles for de norske folkemusikkarkivene er at de alle sammen er eller har vært aktive musikere, om enn på ganske ulike nivåer og også fordelt på en knippe ulike stilretninger. Noen av dem er utdannet på konservatorier og Norges Musikkhøgskole, og da ikke nødvendigvis spesialisert på folkemusikk. Én arkivar har ikke oppgitt noen formell utdanning, men yrkeserfaring som utøver og kulturskolelærer.

Universitetene krever doktorgrad for fast tilsetting, og arkivene i Bergen, Tromsø og Oslo er da også bemannet med doktorer i musikkvitenskap eller etnomusikologi. På de regionale og lokale arkivene er situasjonen mer blandet. Her jobber det mennesker med grader i musikkvitenskap, etnologi, folkloristikk og kulturstudier.

Folkekulturstudiet i Rauland ved Høgskolen i Telemark har en solid posisjon som leverandør av personer til stillingene som er blitt besatt de siste fem årene.

Noen arkivarer har tatt grader i retning læreryrket, opp til cand. philol., og én er utdannet sosionom, men med studier i folkloristikk i bagasjen. Én av arkivarene er blitt utdannet/opplært innenfor bedriften arkivet er en del av, og én arkivar er utdannet som håndverker ved siden av å være spelman og lærer på en videregående skole med folkemusikklinje. Spesialisert utdanning mot et rent arkivar- eller bibliotekaryrke er det ingen som har per i dag. Det er innholdet i arkivene, altså tradisjonsmusikken, som binder gruppen sammen heller enn det arkivtekniske.

Spesielt når det gjelder deltidsstillinger stiller spørsmålet seg om hvordan arkivarbeidet lar seg kombinere med virksomheten som musiker. Her er situasjonen svært forskjellig på de enkelte arkivene. Noen arkivarer fortsetter å spille konserter ved siden av full stilling, noe som forutsetter fleksibilitet hos arbeidsgiveren. I praksis oppstår det sjelden problemer på grunn av at mange institusjoner faktisk har både forståelse for og erfaring med musikere som ansatte i f. eks. undervisningsstillinger. Noen har forhandlet seg fram til en ideell stillingsbrøk slik at de kan drive arkivet og jobbe som musikere ved siden av. Mange institusjoner vil sette pris på at de blir synlige gjennom at de ansatte opptrer med musikk som er relevant for arkivet, og i noen tilfeller kan det defineres inn som en del av arbeidsoppgavene. Andre arkivarer skiller klart mellom oppdrag de tar i fritiden og deres arbeidsforhold. Interessekonflikter kan oppstå, men disse vil alltid måtte løses på et individuelt eller lokalt plan.

Ved nyansettelser har institusjonene lagt samme vekt på musikkbakgrunn hos søkerne som da arkivene ble startet opp, men ikke alle har lagt vekt på kompetanse i den aktuelle tradisjonen arkivet skal dekke. Ingen har lyst ut stillinger slik at rene arkivarer eller bibliotekarere har blitt prioritert. Arkivene er slik de drives og brukes avhengige av innholdskompetansen, og materialet som skal formidles krever en viss grad av veiledning.

5.3. Materiale

Folkemusikkarkivene har gjennom sin virksomhet akkumulert en betydelig mengde materiale av forskjellig alder og karakter. Typen av materiale varierer en god del arkivene imellom. For de fleste er det lydopptak som utgjør den største delen, men enkelte arkiv har også omfattende film/video-, note- og tekstmateriale. Videre har noen arkiver egne fotosamlinger, boksamlinger og samlinger av utgitte fonogrammer.

Mengden opptak varierer sterkt fra arkiv til arkiv. Enkelte har drevet aktivt innsamlingsarbeid i flere tiår og forvalter et materiale på mer enn 5000 timer opptak, når både lyd og film/video er tatt med. Andre er i startgropa og har bare en brøkdel av dette.

Hva slags materiale det enkelte arkivet har prioritert, avhenger blant annet av organisering og samlokalisering. Der hvor arkivet utgjør en avdeling ved en større institusjon, kan det være andre avdelinger som har ansvar for f. eks. fotosamling og litteratur for hele institusjonen, slik at folkemusikkarkivet ikke har egne samlinger av dette. Lokale og regionale arkiver har også gjerne en samling av utgitte fonogrammer fra sitt område.

Lydopptakene som gjør at folkemusikkarkivene skiller seg klart fra andre offentlige lydsamlinger, er feltopptak fra egen innsamlingsvirksomhet og annet upublisert materiale. Mens de aller første lydfestingene av norsk folkemusikk ble gjort av kommersielle selskaper som Pathé og The Gramophone Company, ble det gjort voksrulloptak av forskere fra omkring 1910 og fram til 1930-tallet. De viktigste var Rikard Berge, Christian Leden, O.M. Sandvik og Gunnar Liestøl. Disse opptakene ble først lagret på institusjoner samlerne var knyttet til, men etter hvert ble de kopiert til spolebånd og lagret i flere av arkivene.

Arkivene begynte snart å samle selv, med NRK som det første og mest aktive. Før NRK tok i bruk den nye spolebåndteknologien benyttet de seg av et system som festet lyden på film. Opptak på ståltråd ble også brukt en periode, men innsamling i større omfang ble først mulig da bærbare spolebåndopptakere ble tilgjengelige etter annen verdenskrig.

På 1950-tallet var det også mange som skaffet seg slike opptakere hjemme, og derfor finnes det en stor mengde av private opptak fra denne perioden som har blitt gitt til arkivene gjennom årene. Disse kan ha varierende kvalitet, men er verdifulle supplement til de mer profesjonelle opptakene. På denne måten har mange arkiver skaffet seg dokumentasjon fra tiden før arkivet selv ble etablert. Mens de eldste opptakene fra profesjonelle samlere gjerne finnes både ved et sentralt arkiv og som kopi ved det regionale arkivet, er de noe yngre, private innspillingene ofte å finne bare ved et regionalt eller lokalt arkiv.

Ved siden av å ta imot eldre opptak, fortsatte de fleste arkivene også eget dokumentasjonsarbeid ved å gjøre innspillinger med enkeltutøvere, grupper og fra ulike arrangementer. I tillegg til de ansatte på de større arkivene reiste også samlere med stort engasjement og tok opp lokale utøvere mange steder i landet. På 1970-tallet begynte en gruppe studenter i både musikkvitenskap og folkeminnvitenskap å samle lokale materiale i sammenheng med prosjekter eller hovedoppgaver. Etter at de lokale og regionale arkivene ble etablert på 1980- og 1990-tallet, har denne aktiviteten økt.

Etter hvert har videodokumentasjon blitt mer og mer vanlig, men den totale mengden av slikt materiale er ennå liten sammenlignet med mengden av lydopptak. Rådet for folkemusikk og folkedans har en enestående samling av danseopptak på film og video. Andre arkiver har skaffet seg videoutstyr i nyere tid for å kunne dokumentere

offentlige arrangement som kappleiker, konserter og dansekvelder, ikke minst for å dokumentere musikk og dans i sin kontekst i samtiden.

En ny utfordring i dag, men også en mulighet, er at så mange arrangementer blir filmet av private personer. Dagens framskritt når det gjelder digitalt opptaksutstyr som er tilgjengelig for de aller fleste gjør at store mengder materiale blir produsert som aldri havner på noe arkiv og dermed ikke blir tilgjengelig for andre brukere. Mens spolebånd fra 1950- og 1960-tallet som blir levert inn til arkivene for det meste inneholder mange timer med opptak av NRKs folkemusikkprogrammer og kun en liten del unike privatopptak, finnes det i dag et hav av private opptak uten at noen har kjennskap til dem. Om arkivene var til stede og dokumenterte overalt, ville dette være dubletter. Men det er neppe tilfelle. Store mengder opptak havner i private hjem der det er tilfeldig om noen andre får hørt eller sett dem.

5.4. Arkivsystemer og programvare

Materiale som blir samlet inn og mottatt fra givere blir ikke brukbart før det blir registrert og dermed gjenfinnbar. Tidlige registreringssystemer var papirbasert og bestod av såkalte ”melodiskjemaer” og ”eksekutørskjemaer” som enten ble fylt ut under innsamlingen eller når materiale ble ført inn i arkivet. I noen tilfeller ble informasjonen fra disse kopiert på kartotekkort, mangfoldiggjort og sortert etter flere kriterier som meloditittel, utøver, sjanger og distrikt. I dag eksisterer papirsystemene fortsatt, men i nesten alle tilfeller er de blitt overført til digitale plattformer.

FIOL

På 1980-tallet ble det tatt initiativ til et felles prosjekt for å utvikle en database for tradisjonsopptak, som da forelå på analoge lydbånd, film og analoge videobånd. Ut fra ønsker og krav fra de på dette tidspunkt etablerte arkivene utviklet Norsk folkemusikksamling databasen FIOL. Utviklingsarbeidet er blitt gjort av Tellef Kvifte innenfor hans samlingsstilling på UiO². I tillegg ble det ansatt en programmerer i en kortere periode. Programmet blir nå videreutviklet av Per Gudmundsen ved Folkmusikens hus i Rättvik³. Lisenser kjøpes derfra, og Folkmusikens hus utfører også brukerstøtte i et visst omfang.

I dag brukes FIOL av de fleste norske folkemusikkarkivene, samt en håndfull arkiver i Sverige. Programmet har også blitt tatt i bruk i et par afrikanske og asiatiske arkiver. Arkivnettverket har i alle år hatt FIOL som felles plattform og diskusjonstema. Det finnes en norsk koordinator for utviklingsarbeidet som videreformidler ønsker og klager fra de norske brukerne, men denne funksjonen utføres innenfor vanlig arbeidstid av et medlem i styringsgruppen i det norske folkemusikkarkivnettverket.

FIOL er et stort og mektig program som muliggjør lagring av mange typer metadata og nokså kompliserte søk. Det er tilpasset skandinaviske forhold, men har vist seg

² Applikasjonen er basert på plattformen 4th Dimension <http://www.4d.com/products/4dv13.html>

³ <http://www.folkmusikenshus.se/>

fleksibelt nok til å kunne brukes også i andre verdensdeler. De nyere versjonene av programmet integrerer direkte tilgang til mediefiler, slik at brukere kan høre eller se på materialet innenfor programmet. Klipp kan også eksporteres direkte, hvilket forenkler betjeningen av kopieringsforespørsler betydelig.

Mens FIOL fungerer svært bra for avansert bruk, kan det være tungt å lære seg, spesielt for arkivarer som jobber alene og skal rekke over mange oppgaver. Klager på programmet handler først og fremst om lang avstand til programutvikler, at læringsprosessen er for tidkrevende og at programmet er for stort og tungvint. Per Gudmundson har i flere runder forsøkt å slanke programmet, men disse forsøkene har ikke ført fram fordi brukerne gjerne er glade i hver sine spesielle funksjoner, og man ikke har kommet fram til en enklere løsning som er akseptabel for alle. Enklere versjoner av FIOL er imidlertid under utvikling, og Folkmusikens hus har tatt i bruk en ”kiosk”- versjon for ekstern søking på deres nettside⁴.

Systemer for annet materiale

Som beskrevet katalogiseres det også andre typer media enn lyd og video i folkemusikkarkivene. Her kan det være vanskelig å avgjøre om det er bedre å tilpasse FIOL til slike formål eller om man heller bør velge en allmenn tilgjengelig programvare.

FIOL er først og fremst tenkt å brukes på ”ekspressive uttrykk” og håndterer best lyd- og filmdokumentasjoner, men også noteopptegnelser, av spill, sang og dans. Intervjuer og samtaler med viktig kontekstinformasjon som er direkte koblet til musikk, og danseutøving kan også med fordel registreres i FIOL.

FIOL er derimot ikke tenkt å kunne brukes på gjenstander som musikkinstrumenter, på rene papirarkiver, foto, film (generelt), brev, dagbøker m.m. Disse håndteres best av konvensjonelle arkivdatabaser.

Arkivene har valgt ulike løsninger for disse forskjellige medietypene. I dag finnes det et stort utvalg av programvare som er gratis og/eller som bruker åpen kildekode. En del programmer leveres også sammen med datamaskinene man bruker. Og i mange tilfeller har man tilgang til programmer som brukes og driftes av de respektive moderinstitusjonene.

At man benytter seg av mange ulike løsninger synes ikke å by på særlige problemer ettersom overlappingene mellom arkivene er sjeldnere når det gjelder materiale utenom lyd og film/video. I framtiden kan det bli aktuelt å se på en samordning mellom fotobaser, men FIOL har også en funksjon som gjør det mulig å legge inn personbilder. Disse er nok mest aktuelle å utveksle eller kopiere arkivene imellom. Per dags dato synes ikke behovet for en felles fotobase av folkemusikkbilder å være særlig stort.

⁴ <http://212.112.53.194:8081/>

Andre løsninger

Noen arkiver bruker ikke FIOLO. NRK har gått over til interne løsninger som letter kommunikasjonen innad. Valdres folkemusikkarkiv har prøvd ut flere løsninger, mens Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane lenge har kjørt en egen løsning med vekt på å legge ut lyd søkbart på nettet⁵. Norsk visearkiv har utviklet en egen løsning som også er søkbar på nettet⁶. Nasjonalbiblioteket bruker programmet Mavis for audiovisuelt materiale.

For arkiver som ligger under andre institusjoner kan det å velge en skreddersydd selvprodusert løsning by på problemer. Arkivene som ligger under museer har erfart at Kultur-IT, som drifter deres systemer, er skeptisk til også å drifte et større system de ikke selv har utviklet kompetanse på. Noen steder er det ikke økonomi til å ta i bruk et system som ikke brukes av hele institusjonen. Derfor har man innenfor nettverket hovedsakelig nyttiggjort seg av hverandres erfaringer med FIOLO og brukt arkivseminarene til å demonstrere bruken av programmet.

Framtidige muligheter

Som nevnt er FIOLO et nordisk prosjekt som ble utviklet med tanke på et nordisk materiale, og programmet driftes og videreutvikles av Folkmusikens Hus der kun én person sitter med kunnskapen om grensesnittet. Dette gjør systemet sårbart, og denne situasjonen er blitt diskutert i en årrekke. Så langt har ingen "kronprins" dukket opp.

Våren 2013 bevilget Kulturrådet penger til forprosjektet "Digitale verktøy i folkemusikkarkivene", der man bl.a. vil utrede mulighetene for å overføre data fra FIOLO til en annen og mer utbredt programvare. Museene bruker basen Primus, mens Nasjonalbiblioteket bruker programmet Mavis. Prosjektleder Sjur Viken arbeider sammen med en referansegruppe for å se på hva som er mest formålstjenlig for å sikre dataene i framtiden.

Det vil bli svært viktig å følge denne veien videre for å kunne være sikker på at løsningen både blir tilfredsstillende for framtiden og så lett håndterlig som mulig for samtiden. Arkivarene bør kunne få så mye hjelp som mulig, og programutviklerne bør kunne konsentrere seg om utviklingen istedenfor å drive med support for brukere på mange ulike ferdighetsnivåer. Arkivene trenger systemer som fungerer godt i daglig drift og som gir mulighet til å opparbeide kunnskap og ferdigheter i bruken, slik at registrering og gjenfinning går så lett som mulig.

5.5. Innsamling

Alle de norske folkemusikkarkivene setter seg som mål å drive innsamling av tradisjonsmusikk. På tidspunktet for vår undersøkelse var en del av arkivene midt i omstillingsprosesser og måtte sette innsamling på vent. Noen måtte også prioritere

⁵ <http://www.fylkesarkiv.no/side/s%C3%B8k-i-basar/?http://www.sffarkiv.no/sffbasar/default.asp?lang=nor>

⁶ <http://www.visekatalogen.no/>

digitalisering framfor innsamling. I svarene oppga arkivarene at de hadde samlet mellom 20 og 50 timer med lyd og/eller video i 2011.

En del arkiver har klare føringer for hvor mye av arbeidstiden som skal gå til innsamling, mens de fleste arkivarene følger egne prioriteringer. Strategidokumenter vedtatt av arkivenes styre er som regel svært generelle, slik at det blir de ansattes ansvar å velge ut hvordan de vil samle inn nytt materiale.

En del av tilveksten består av private donasjoner som overlates til arkivet. Arkivarene prøver fortsatt å spore opp eldre private spolebånd- eller kassettsamlinger. Når det gjelder aktiv innsamling med eget utstyr nevner de fleste arkivarene offentlige arrangementer som det som dokumenteres oftest. De ”klassiske” besøkene hos utøvere er det blitt atskillig mindre av. Noen unge utøvere blir imidlertid dokumentert, og dette dreier seg da gjerne om de nye profesjonelle musikerne.

Uformell musikkpraksis ser ut til å utgjøre en noe mindre del av dagens innsamling. Det å ta opp en hel kappleik produserer automatisk mer materiale og er mye enklere å få tak i enn den mer private utøvingen, for eksempel det såkalte buskspillet, som innsamleren må oppspore først. Ett sted der musikken trer fram i en mindre formell og for det meste tradisjonell kontekst er dansekvelder. Men også her eksisterer det utfordringer som kan være til hinder for at disse blir dokumentert i større omfang. Det

gjelder bl.a. rettslige problemer ved at det er så godt som umulig å kunne spørre alle deltakerne om tillatelse til å arkivere deres medvirkning⁷.

NRKs arkiv er et spesialtilfelle ved at arkivet kun tar imot materiale samlet av redaksjonene til programproduksjon. Nasjonalbiblioteket (NB) tar kun imot materiale via pliktavleveringen og gjennom donasjon av private samlinger. Universitetsarkivene velger ulikt når det gjelder innsamling. UiB velger bort sporadiske innsamlinger og sikter isteden på direkte prosjektbasert arbeid. UiT og UiO ser derimot på innsamling som en sentral oppgave som ikke bare skal gagne de ansattes egen forskning.

En utfordring for framtiden er å dokumentere bredt, men samtidig ikke miste den røde tråden til fortiden som danner selve betingelsen for at noe kan kalles for folkemusikk. Det er en rekke utviklingstrekk i sjangeren som er av stor interesse for forskningen. Overgangen fra 1900-tallets amatørmusikk til den nye profesjonaliserte scenemusikken fører til nye typer av framføringer i nye kontekster. Noe av dette vil kunne fanges inn av pliktavleveringen til Nasjonalbiblioteket, men konsertopptredener, integreringen av tradisjonsmusikk i teaterproduksjoner m.m. og dialogen med et publikum vil være viktig å iakttå. Amatørmusikken vil heller ikke opphøre, men fortsatt utgjøre en stor del av musikkpraksisen. Det vil skje interessante forandringer der også, som bør fanges opp. Framtidige brukere må kunne få tilgang til et materiale som er så mangfoldig som mulig. For utøvere vil både gamle innspillinger og dokumentasjon av de nye kontekstene være viktig. For forskere er både det som skjer på scenene og det som skjer utenom viktig. Innsamlingen må derfor fortsette. Om ikke norske arkiver driver den, vil heller ingen andre dokumentere utviklingen og innholdet.

Et annet område som kan bli aktuelt for de norske folkemusikkarkivene å se på er tradisjonsmusikk utøvd av mennesker som har flyttet til Norge fra andre verdensdeler de siste tiårene. Mens det ikke er relevant å dokumentere andre lands musikk som bare forflyttes fra et land til et annet, er det absolutt en oppgave å dokumentere musikken og dansen som blir skapt når andre tradisjoner møter en ny kontekst i det norske samfunnet med sine stedege fora. Spesielt når innvandrer musikere møter et norsk publikum og opptrer eller samarbeider med norske musikere vil det oppstå nye kulturuttrykk som ingen folkemusikkarkiv ennå har tatt noe hovedansvar for å dokumentere. I en utredning laget av Gjermund Kolltveit for Norsk folkemusikksamling⁸ kom det fram at alle innvandrerorganisasjoner i Oslo var interessert i at slikt arbeid blir utført og samtidig positive til at de norske folkemusikkarkivene tok ansvaret for dette arbeidet. I ressursituasjonen på

⁷ I følge personopplysningsloven er det en forutsetning for at et samtykke til deltakelse ved opptak brukt til forskning skal være gyldig, at det må være frivillig, uttrykkelig og informert. <http://www.snd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke.html>

⁸ Gjermund Kolltveit: Breder etnisk basis for Norsk folkemusikksamling. Internt arbeidsdokument, 4. desember 2006.

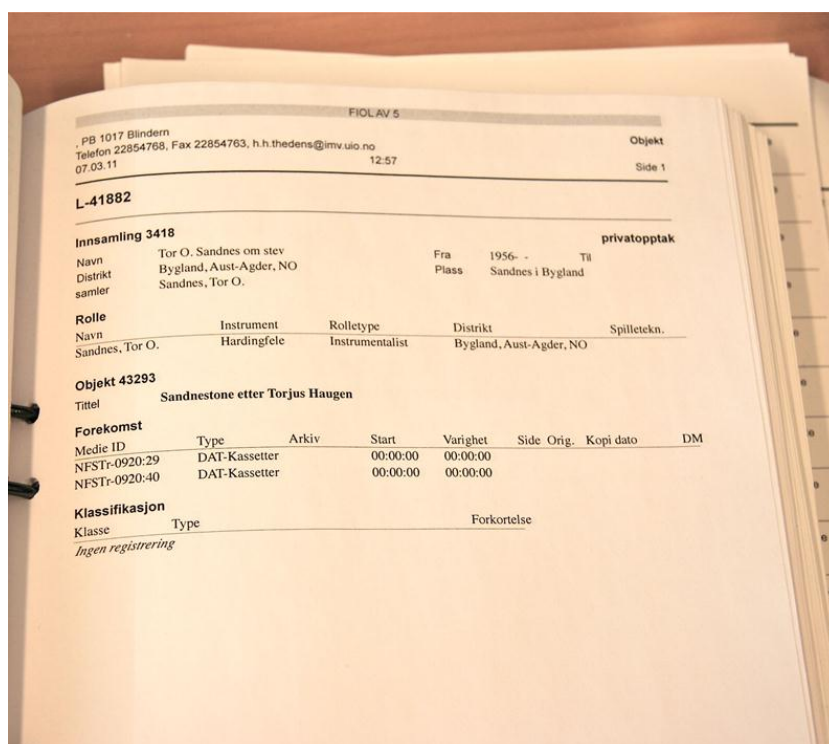
Universitetet i Oslo var dette likevel ikke realistisk, og en slik oppgave krever tilføring av nye og betydelige ressurser. I tillegg bør dette spørsmålet utredes på landsbasis.

5.6. Registrering

Arkivmateriale som ikke er registrert og gjenfinnbart i kataloger "finnes ikke". Det å komme à jour med sine registreringer er et felles problem for arkivene. Man har en klar oppfatning av at det er viktig å dokumentere samtidens musikkpraksis, men mens det er blitt mye lettere å ta opp lyd og bevegelige bilder, tar registreringen like lang tid som før. Om man først listefører opptakene og registrerer i FIOL senere eller om man skriver direkte inn i FIOL, utgjør registreringen en betydelig arbeidsinnsats.

Arkivene makter ikke å prioritere registreringen og bygger derfor opp etterslep. Arkivene har oppgitt mellom 10 og 60 %. Kun ett arkiv har oppgitt at de i det hele tatt ikke har noe etterslep.

En faktor som bidrar til dette er at registreringsprogrammet FIOL krever forholdsvis lang opplæring og øving før man kan etablere en effektiv arbeidsflyt. For arkivarer som jobber alene blir det vanskelig å prioritere registreringen nok til å kunne gjøre den unna i tilfredsstillende tempo. På den annen side synes arkiver som ikke bruker

FIOL å ha etterslep som er minst like store. Registreringen makter ikke å holde tritt med innsamlingen på de største arrangementene. Det er med andre ord ikke typen programvare som utgjør problemet, men detaljnivået på registreringene.

Ett av arkivene løser problemet ved å foreta en grovregistrering som det er mulig å holde à jour. Likevel har arkivet de samme problemene med etterslep når det gjelder detaljregistrering.

En ting som kunne avhjelpe situasjonen er å utvikle en måte å sette bort selve registreringen på i FIOLO. Om man makter å registrere godt nok på papir er det mulig for mennesker uten kjennskap til repertoaret å overføre metadata til FIOLO. En annen mulighet er å kjøre FIOLO på en bærbar datamaskin og skrive inn mens opptakene pågår. Men også dette er en krevende oppgave. Man kan ikke risikere å ha mindre kontroll over den fysiske opptaksprosessen, dvs. det tekniske utstyret, til fordel for å drive registrering parallelt. Dersom man bruker den nye serverversjonen av FIOLO krever dette også en rask nettilkobling gjennom en kabel eller et svært kraftig trådløst nett. Slikt vil bli mer og mer utbredt, men per dags dato er dette ikke vanlig i kappleiks- eller konsertlokaler.

5.7. Digitalisering og sikring

Arkivene oppbevarer deler av kulturarven i ulike former. Mange medier som lyd og bilde er lagret på analoge. Disse har ulik holdbarhet, men mange gamle opptak har til tross for dette overlevd i overraskende bra forfatning.

Likevel er digitalisering av lyd og film nødvendig for å sikre framtidig tilgjengelighet av arkivmateriale. Selv om de analoge mediene vil kunne vare lenge, er man prisgitt en situasjon der det store markedet for avspillingsutstyr bestemmer hvilke apparater og formater som til enhver tid støttes. I dag kan det f.eks. være vanskelig å finne spolebåndspillere for alle de formatene og sporstandardene arkivene kan ha oppbevart. Dersom man finner selve spillerne må man kunne holde dem ved like og reparere dem. Dette krever igjen at man kan oppdrive deler som er nødvendige og som ofte har gått ut av produksjon for lenge siden. Med andre ord er man nødt til å digitalisere snarest mulig.⁹

Ettersom folkemusikkarkivene ikke har teknikere ansatt er det arkivarene som sitter med ansvaret for de tekniske valgene arbeidet krever. De må kunne sørge for at materialet vil være tilgjengelig og brukbart også i framtiden.

Mange arkiver har søkt eksterne midler og ansatt prosjektmedarbeidere for å gjennomføre digitalisering av sine beholdninger og kjøpt inn utstyr spesielt for denne oppgaven. Noen har også satt ut arbeidet til kommersielle firmaer som har både utstyr og erfaring.

Per 2013 ser det ut som om det er stor enighet om hva slags formater som er aktuelle for arkivering og tilgjengeliggjøring av lydopptak. WAV med 48khz samplingsfrekvens (eller bedre) og 24bit dynamisk oppløsning blir brukt av så godt som alle for langtidslagring, mens mp3 eller aac brukes i FIOLO AV-basen og til andre

⁹ Nasjonalbibliotekets avdeling for lyd og bilde i Mo i Rana har bygget opp høy kompetanse på avspilling av mange formater og etterstreber å ha fungerende avspillingsutstyr til rådighet til enhver tid. NB er derfor en viktig ressurs og har vist stor velvilje overfor de mindre arkivene.

formidlingsformål. I tillegg blir det mer vanlig å lagre metadata i selve lydfilene. Flere formater tilbyr denne muligheten, fra komprimerte mp3-filer til fullkvalitets BWF-filer (Broadcast Wave).

De fleste er kommet langt med digitaliseringen av lyd, men det finnes arkiver som mangler ressurser og må vente med å fullføre prosessen.

Når det gjelder video er det langt fra like opplagt hvordan man skal digitalisere og lagre. Rff-sentret står i en særstilling med sin store filmsamling og en arkivar som har utviklet høy kompetanse på feltet. Dette drar nettverket nytte av på arkivseminarene der Norsk senter for folkemusikk og folkedans (Rff-sentret) i Trondheim enten har egne innlegg om nytt i videoteknologien eller henter inn eksterne eksperter. Digitalisering av bevegelige bilder vil utgjøre en av de viktigste oppgavene for den nærmeste framtid. Video krever stor lagringsplass og vil derfor gjøre det nødvendig å tilrettelegge infrastrukturen for slik lagring og sikring av videofiler.

Enkelte arkiver samarbeider med Nasjonalbiblioteket, men avtalene er forskjellige og noen har måttet vente med å bestille store mengder til økonomien tillot dette, slik at det kun er deler av samlingene som er digitalisert i profesjonelt format.

Arkivets beholdninger må oppbevares trygt. For lydbånd og film eller analog video betyr dette i brannsikre lokaler med kontrollerbar luftfuktighet og temperatur. Her er de fleste arkivene avhengige av sine moderorganisasjoner eller dem de måtte leie lokaler av. Ingen av arkivene har råd til å bygge slike lagringsrom. I noen tilfeller har NB tatt på seg å oppbevare materiale for andre. Fjellmagasinet i Mo i Rana er trolig det beste lagringsrommet som er tilgjengelig i landet.

Digitalisert materiale bør kopieres og lagres atskilt fra både det analoge originalmaterialet og de digitale versjonene som brukes til daglig drift. Her finnes

ulike løsninger, og rutiner og sikkerhet er langt fra like tilfredsstillende i alle arkivene. Noen har tilgang til helautomatiske opplegg med RAID¹⁰ og flere servere som er sikret mot tap av disker, mens andre steder må arkivarene selv sørge for kopieringen og kan ha problemer med å få til sikker lagring utenfor selve arkivets lokaler.

Det fins med andre ord et stort behov for å sikre det verdifulle arkivmaterialet bedre og mer langvarig – og innføre anbefalte rutiner til dette formålet¹¹. Det ønskelige er enten serverløsninger med automatisk sikkerhetskopiering eller løsninger med databånd der igjen kopiene oppbevares utenfor arkivets lokaler. Det må sies at analoge opptak fortsatt er brukbare og kan digitaliseres på nytt om noe skulle gå helt galt, men som nevnt vil det med årene bli vanskeligere å sørge for godt vedlikeholdt avspillingsutstyr.

Igjen vil det representere et stort løft om hvert arkiv skulle skaffe seg utstyr til å sikre sitt materiale tilstrekkelig. De små arkivene er nødt til å finne løsninger i samarbeid med sine moderorganisasjoner. I framtiden kan det være mulig å leie lagringsplass på nettet eller ”i skyen” som det nå blir kalt, men fordi særlig videofiler er svært store, er dette ikke realistisk ennå.

Backup av metadata i form av FIOL-registreringer burde være enklest å utføre fordi filen er liten, men også her har det oppstått problemer fordi arkivarene ikke har vært klar over hvor lett man kan miste mange timer med registreringsarbeid. Den nye

¹⁰ Redundant Array of Independent Disks

¹¹ International Association of Sound Archives <http://www.iasa-web.org/> publiserer retningslinjer og anbefalinger som nettverket prøver å spre videre.

serverversjonen gjør dette svært enkelt å automatisere, men få arkiver har skaffet seg tilgang til denne, og dette betyr nye kostnader¹².

Her bør arkivene ha gode nok ressurser til at utstyr kan skaffes og vedlikeholdes og at rutiner til kopiering kan etableres. Arkivene vil da som regel være avhengig av at moderorganisasjonen skaffer slike ressurser og forstår viktigheten av forsvarlig lagring og sikring. Ellers setter man hele virksomhetens grunnlag på spill.

5.8. Formidling

Lokal- og regionarkivene ble først og fremst opprettet for å kunne formidle sine distrikters musikk og dans. De store arkivene hadde samlet i flere tiår og – bortsett fra NRK gjennom programmet Folkemusikkhalvtimen – ikke gjort mye for å spre informasjon om sine samlinger. Da 1970-tallets begeistring for det lokale førte til ny rekruttering til spelmanslagene lå tanken nær å ha et sted der man kunne oppbevare opptak med lokale musikere slik at nye generasjoner kunne ta disse opptakene i bruk.

Disse arkivene har i alle år tatt på seg omfattende formidlingsoppgaver som kan beskrives som passive og aktive. Passiv formidling skjer ved å opplyse om at materialet finnes og så ta imot brukere. Dette har også de større arkivene gjort i økende grad og det er fortsatt den mest vanlige formen for formidling. Arkivarene står for kundebetjening enten i arkivets lokaler eller på telefon og via e-post. De ansattes veiledningskompetanse er avgjørende her, og musiker- og musikkstudiebakgrunnen er som regel en stor styrke.

Brukergruppen i dag er svært sammensatt. De fleste arkivarer nevner lokale musikere som de fremste brukerne og blant disse spesielt de unge. I tillegg er det både profesjonelle folkemusikkutøvere og eldre lokale spelmenn. I mange tilfeller oppsøker studentene på de spesialiserte folkemusikkutdanningene arkivene. Kulturskolelærere kan også etterspørre repertoar, mens skribenter i aviser eller bygdebøker kan lete etter kontekstmateriale. Arkivene brukes også som kilde for CD-produksjoner, og enkelte forskere benytter seg også av de mindre arkivene. Og til sist kan slektninger av utøvere være interessert i det som ble spilt inn.

De fleste arkivarene har en følelse av at arkivet deres kunne brukes mer og at mange potensielle brukere ikke er klare over mulighetene som fins. Derfor drives det også mer aktiv formidling, der man går ut og sprer både selve materialet og kunnskap om det gjennom blant annet kurs, foredrag, utgivelser og konserter.

Arkivarene holder kurs og arrangerer konserter, underviser i kulturskolen, bidrar til den kulturelle skolesekken, med både spill, sang og dans. Arkivet i Buskerud er medarrangør for den årlige barne- og ungdomssamlingen for fylket. Arkivet i Sogn og Fjordane bidrar til den åpne dagen på fylkesarkivet og arkivet i Rogaland holder regelmessig større kurs.

¹² Se FIOL AV 5 Server på <http://www.FIOLmedia.com/>

På den mer teoretiske siden holder arkivarene foredrag og forelesninger og underviser på utdanningsstedene med høyere utdanning i folkemusikk og folkekultur. Arkivarer har innlegg i aviser, radio og andre medier. Noen brukes som innledere på seminarer og kurs innenfor utøverorganisasjonene.

En del formidling skjer i dag også på internett ved at lyd og annet materiale legges ut. Noen av de større arkivene driver databaser på nettet, Norsk senter for folkemusikk og folkedans i Trondheim leier ut materiale gjennom en strømmingstjeneste/nettportal¹³, og eksempler gjøres tilgjengelig enten på egne sider eller gjennom de store kanalene som Youtube. Flere arkiver driver også en blogg/facebook-side for å spre informasjon om faget og sine egne aktiviteter.¹⁴

Naturligvis bør man ikke bare legge ut arkivmateriale uten å avklare både den opphavsrettslige situasjonen og ideelle og etiske hensyn. Upublisert materiale uten kjent komponist faller i det fri 50 år etter utgangen av opptaksåret¹⁵. Før dette må det innhentes tillatelser fra utøveren eller etterkommere. Arkivene har nok prøvd i hvert fall å informere om at ting legges ut også når materialet allerede har falt i det fri. Arkivene er avhengige av tilliten fra miljøet som utøver og bruker denne musikken og dansen.

Spesielle hensyn må tas når opptak har kommet til arkivet på mindre oversiktlige måter. Når innsamleren besøker en utøver og forklarer hva som skal skje med opptakene er det sjelden et problem å få brukt materialet i formidlingsammenheng. Utøveren eller etterkommere blir spurt hver gang noen ber om en kopi. Det har også vært et ønske å stimulere til direkte kontakt mellom yngre utøvere og eldre kilder. Det er også mulig at utøveren gir en generell brukstillatelse, slik at det ikke er nødvendig å spørre om lov for hver kopi.

Men opptak kan også havne i arkivet uten at utøveren vet om det eller utøveren kan av forskjellige årsaker si ting på opptaket som ikke egner seg for å bringes videre. Arkivaren har da flere valg. Han eller hun kan bestemme seg for ikke å ta slike opptak inn i arkivet. Da vil de imidlertid være tapte for enhver formidling og forskning. Man kan også velge å klausulere disse opptakene, man kan eventuelt øremerke dem spesielt for forskning, man kan ”filtrere” innholdet, eller man kan gi så god veiledning i bruken av opptakene som mulig. Innenfor arkivets lokaler er dette mye lettere å få til enn når man sender fra seg kopier.

Tilstrekkelig informasjon om opptak er helt nødvendig for å forstå innholdet. Dessverre er denne tankegangen ikke like utbredt hos alle som driver med formidling på internett. Store ressurser er blitt brukt til å gjøre kulturarv tilgjengelig på nettet,

¹³ <http://www.folkedansporten.no/> ; <http://www.folkemusikkporten.no/>

¹⁴ En enkel felles portal drives på <http://www.folkemusikkarkivet.net> Her finnes det lenker til en rekke arkiver som igjen har ulike opplegg for sine nettsider.

¹⁵ Åndsverkslovens § 42 <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1961-05-12-2>

men når man leter i de store basene som ligger bak prosjektet "Europeana"¹⁶ er det ikke alltid like lett å bli klok av hva som egentlig presenteres.

Utfordringen i arkivarenes arbeid er å finne den rette balansen mellom formidling og annet arbeid. Med de begrensede stillingsressursene de enkelte arkivene har må det prioritering til. Lokalt må hver spørre seg hvordan tiden brukes best.

For de mindre arkivene er formidling som nevnt en hovedoppgave, selv om den kan utføres på ulike måter. Om et slikt arkiv kun samler og katalogiserer kan det lett bli usynlig for potensielle brukere, og det opprinnelige formålet for å ha et lokalt arkiv kan bli skadelidende. Om ingen ser det, vil heller ingen spørre etter arkivets beholdninger. Å oppsøke brukerne aktivt kan derfor være en klok vei å gå. Mange steder blir oppgaven også utvidet, og poenget er like mye å gjøre selve folkemusikkgenren synlig som selve arkivet.

På den annen side bør man heller ikke tenke for kortsiktig og kun prioritere bruk av arkivet i nærmeste framtid. Arkivets formål er å spre kunnskap, men også å bevare den og bygge den videre. Et arkivs innhold vil bare bli mer og mer verdifullt med tiden, og det må tilrettelegges for bruk i et lengre perspektiv.

Sentrale arkiver trenger ikke å prioritere på denne måten fordi deres formidling også er rettet mot helt andre typer av publikum og ofte overlapper forskningen. Deres passive formidling med veiledning og utkopiering blir trolig brukt mest av spesialiserte brukere, særlig studentene fra folkemusikkstudiene.

Formidling på internett kan lette trykket på arkivpersonalet ved at brukere kan få direkte tilgang til opptak. Spesielt yngre brukere vil etterspørre tilgjengelighet på nettet i økende grad. Prosjekter med å legge ut materiale som har falt i de fri er én vei å gå, særlig når man lykkes med å finne eksterne midler til dette. På den annen side vil man da ikke få brukt veiledningskompetansen arkivarene sitter inne med. Resultatet kan være ukritisk kildebruk, misforståelser og misvisende framstilling av musikk og dans representert gjennom arkivmaterialet. Spørsmålet er derfor hvordan man kan få til en presentasjon på nettet som gir tilstrekkelig informasjon om materialet, slik at dette kan unngås.

Det har også hendt at det å spre informasjon om et arkivs innhold kan føre til at interessen øker i et slikt omfang at arkivarene må bruke så mye av sin tid til kundebehandling at andre oppgaver blir skadelidende. Dette skjedde da Norsk Visearkiv la ut mikrofiche-kopier av sin katalog på de offentlige bibliotekene.

Selv om arkivene og deres formål er ulike på flere områder vil det være ønskelig med en felles plattform for formidlingen på nettet. Prosjektet som utreder framtidens databaseløsninger må inkludere denne delen av problemet. Man kunne gå sammen om

¹⁶ www.europeana.eu har nå flere enn 30 millioner poster.

å legge ut forklarende tekster om musikken og dansen generelt og om det spesifikke materialet som måtte presenteres på nettet.

5.9. Forskning

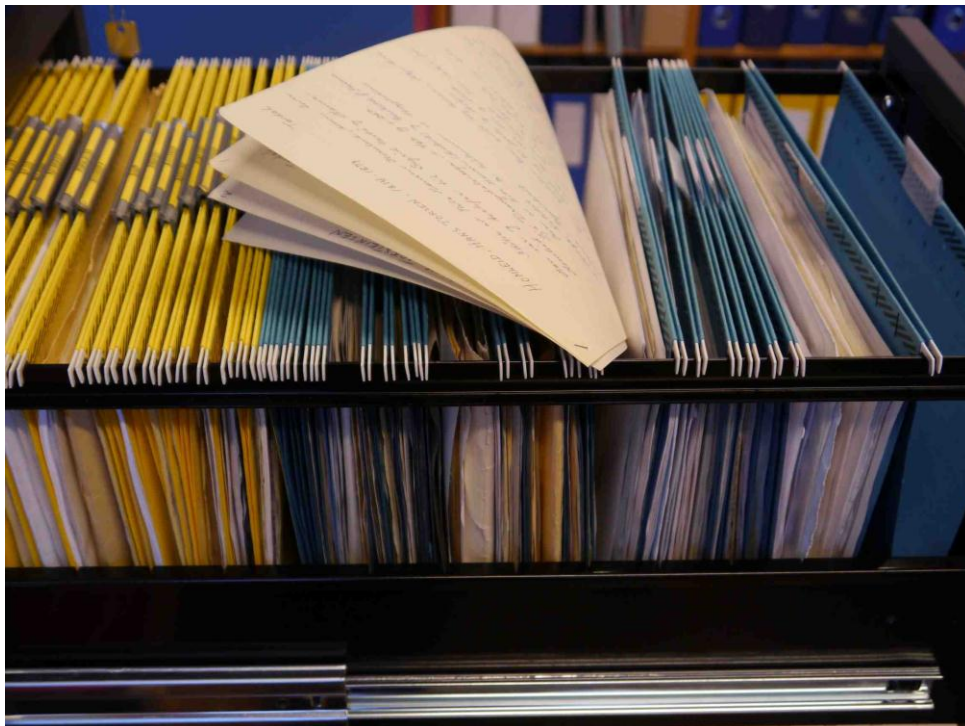
Ved universitetsarkivene er forskning definert inn i de ansattes arbeidsoppgaver. Denne forskningen kan i prinsippet være ganske uavhengig av selve arkivet og dets innhold fordi universitetene sjelden gir føringer for forskerstillinger hvis ikke de er knyttet til gjerne eksternt finansierte prosjekter. Dette er likevel heller unntaket enn regelen, og de vitenskapelige ansatte benytter seg ofte av materialet de forvalter. Arkivet i Tromsø har ansvar for forskning i nordområdene og samisk musikk, mens ansatte på de andre universitetsarkivene står fritt til å forske i hva de selv finner viktig. Til tross for dette står forskerne på disse arkivene for en god del av det som publiseres innen norsk folkemusikkforskning i dag. Selv om antallet av mastergrader med folkemusikkemner har steget betydelig siden masterstudiet i tradisjonskunst i ved Høgskolen i Telemark ble etablert, har knapt noen yngre forskere gått videre innenfor feltet og det har vært få prosjekter og stipendiatstillinger viet til forskning i norsk tradisjonsmusikk.

Forskning, innsamling og formidling står i ulike forhold til hverandre på de enkelte forskningsarkivene. I Bergen legges det vekt på at innsamlingen skal være prosjektbasert og direkte knyttet til aktuell forskning. En del av forskningen er basert på historisk materiale som da innlemmes i arkivet. I Trondheim drives det både danse- og musikkforskning, og mye av innsamlingen foregår relativt uavhengig av aktuelle forskningsprosjekter. Forskningen baserer seg heller ofte på tidligere innsamlet materiale, og dansefilmene brukes ekstensivt i undervisningen. Unntaket er instrumentforskningen, som i stor grad er basert på ny innsamling av materiale. I Oslo pågår det et praktisk prosjekt rundt revitaliseringen av en enkelt bygdedans der innsamling drives for å dokumentere denne prosessen. I tillegg samles det materiale rundt opplæringen i tradisjonell musikk og dans, noe som er mer relevant for framtidig forskning enn for direkte formidling. Det utføres også noe forskning om selve arkivdriften.

Forskningen skal dessuten bidra til den internasjonale forskningsdiskursen og ta opp emner som er aktuelle på forskningsfronten: I internasjonale fora er empirien fra ulike land og regioner viktig for å belyse generelle problemstillinger. Derfor kan ikke all norsk forskning være innadvendt og ha som mål å skape resultater som er direkte ”matnyttige” for musikkpraksisen hjemme. Forskerne har også et ansvar utad – noe som stadig understrekes i strategiplaner som ”internasjonalisering” og ikke minst tverrfaglighet. Men slikt lykkes man best med når man virkelig har anledning til å arbeide med og fordype seg i det empiriske materialet, om det er skaffet til veie gjennom egen innsamling eller om det finnes i arkivet fra før.

Forskning er ikke blant oppgavene lokal- og regionalarkiver vanligvis utfører, men noen av de ansatte har bidratt og bidrar fortsatt til viktige forskningsprosjekter i samarbeid med andre forskere.

Musikkvitenskapen i Norge har et ansvar for å forske i landets musikk, også folkemusikken. Georg Arnestads konklusjon fra sin utredning om det norske folkemusikkfeltet gjelder fortsatt: «Når ikke Norge tar vare på den norske tradisjonsmusikken, da kan man ikke forvente dette av noen andre» (Arnestad 2001:217). Dette gjelder også forskningen, og et visst antall forskerstillinger som har dette som en del av sin oppgave bør det være i det norske akademiske landskapet. Generasjonen av folkemusikkinteresserte akademikere som studerte på 1970-tallet er nå i ferd med å nå pensjonsalderen. Om ikke universitetene sørger for å etablere slik forskning i vanlige forsker-/ undervisningsstillinger, eller om slikt ikke er ”i vinden”, kan arkivene fylle denne funksjonen dersom forskere tilsettes også i framtiden.

5.10. Kompetanseheving

Arbeidet ved folkemusikkarkivene er relatert til flere fagområder. Det er behov for kompetanse på det folkemusikk- og dansefaglige, det arkivfaglige og det tekniske området. Dette er omfattende fagområder hver for seg, og en slik fagkombinasjon er sjelden å finne hos en og samme jobbsøker. Derfor vil det for de fleste folkemusikkarkivarers vedkommende være aktuelt å bygge opp kompetansen over tid, etter at en har begynt i stillingen.

For alle de nevnte fagområdene finnes det muligheter for kompetanseheving. Felles for dem er at fagene er profesjonalisert de siste tiårene, at kravene til ansattes kompetanse er hevet og at studietilbudene er blitt flere. Fulltidsstudier finnes, og kan være et aktuelt alternativ for noen. Men om opplæringen skal skje parallelt med arbeidet, vil mulighetene være begrenset til det som finnes av deltidsstudier og kortvarige kurs og seminar.

På folkemusikk- og folkedansområdet finnes det en del kurstilbud i lag og organisasjoner og ved festivaler. De fleste av disse er utøverkurs knyttet til bestemte deler av tradisjonen, og begrenset til kortere omfang. Dersom en har behov for en bredere, mer generell tilnærming, finnes det muligheter ved Ole Bull Akademiet på Voss og ved Høgskolen i Telemark, Rauland, og Rff i Trondheim har deltidsstudier i folkedans. Studiene omfatter tradisjonskunnskap, sjangerforståelse og utvikling av egen utøving. Imidlertid har de fleste av de ansatte ved folkemusikkarkivene i landet bakgrunn som utøvere, og har gjennom variert praksis, ofte også utdanning, tilegnet seg kompetanse på det folkemusikkfaglige området. Dette fagfeltet er derfor relativt godt dekket opp ved de fleste arkivene.

Det arkivfaglige feltet har også sine opplæringstilbud. Utdanning rettet mot arbeid med arkivdanning blir tilbudt av Høgskolen i Oslo og Arkivakademiet, også som deltidsstudier. Universitetet i Oslo tilbyr faget Arkivkunnskap, som også er rettet mot arbeid i arkivdepot. Faget er delt i flere emner som kan tas enkeltvis, men er basert på fulltidsstudier. Ingen av disse studiene er spesielt rettet mot tradisjonsarkiver eller samlinger, men gir en bredere plattform for arbeid med arkiv. Videre tilbyr enkelte arkivinstitusjoner, som interkommunale arkiv eller statsarkiv, kortere kurs og seminarer i aktuelle emner. For mange av de ansatte i folkemusikkarkivene vil nok slike kurs være mer realistisk å delta på enn et større studium, kanskje også innholdsmessig mer relevant for det daglige arbeidet. Deres opplæringsbehov innenfor det arkivfaglige feltet er først og fremst knyttet til bestemte emner, slik som feltarbeid, intervjueteknikk, håndtering av metadata, praksis og rutiner for ordning og registrering, forsvarlig lagring, etiske retningslinjer og rettslige aspekter. Dette er områder mange har begrenset erfaring med før ansettelse, og der opplæringen i dag skjer mer tilfeldig. Et mer samlet tilbud her ville trolig være kjærkomment, spesielt for nyansatte.

Når det gjelder den tekniske siden av arbeidet i et folkemusikkarkiv, så skjer utviklingen på dette området så raskt at det stiller store krav til oppdatering av kunnskapen. På det årlige seminaret til Nettverk for norske folkemusikkarkiv blir spørsmål av felles interesse blir tatt opp, og kompetanse fra ulike områder blir hentet inn ved behov. Audio- og videoteknikk og digitalisering har vært blant de hyppigst tilbakevendende temaene på dette seminaret, noe som viser at arkivarene har stort behov for skoling på dette området. Videre har spesielt nyansatte hatt behov for opplæring i bruk av databaseprogrammet FIOL. Folkmusikens hus i Rättvik, Sverige, som drifter programmet, har hatt kurs for nye brukere, og har også hatt orienteringer om videreutvikling av programmet og nye funksjoner på arkivnettverkets seminar. Ved dette årlige arrangementet kan innholdet tilpasses medlemmenes ønsker, og det skulle derfor være gode muligheter til å få til matnyttige kurs. Men ettersom disse temaene bare utgjør en del av et todagers seminar, er behovet antakelig større enn det som kan bli dekket her.

Norsk Lydarkivkonferanse, som blir arrangert hvert annet eller tredje år og retter seg mot institusjoner med lydsamlinger, tar iblant opp temaer som er relevante for folkemusikkarkivene. Å delta på denne konferansen kan gi nyttig påfyll av mer generell karakter, men arrangementet tilbyr ikke praktisk opplæring på det tekniske området.

Det finnes flere muligheter for kompetanseheving på den tekniske siden. NISS (Nordisk Institutt for Scene og Studio, Oslo) tilbyr både fulltidsstudier, helgekurs og sommerkurs i lydteknikk. Også andre kommersielle aktører tilbyr kortvarige kurs i lyd- og videoteknikk og bruk av aktuell programvare. F. eks. tilbyr firmaet Video 4 to- og tredagers kurs i kamera- og opptaksteknikk og film- og videoredigering flere steder i landet. Felles for mange av disse kursene er at kursavgiften, sammen med reise og opphold, kan utgjøre betydelige kostnader for et lite arkiv. Videre finnes det også tilgjengelige kurs på internett av varierende omfang og kostnad, de fleste engelskspråklige.

Flere av arkivarene uttrykker behov for mer opplæring i bestemte tema. Ettersom de fleste av dem først og fremst har sin kompetanse knyttet til innholdet i samlingene, er det andre sider ved arkivarbeidet som byr på de største utfordringene. Spesielt er behovet stort på den tekniske siden, der er det ønske om både opplæringstilbud og tilgjengelig støttefunksjon. Opplæringen bør være i form av praktisk rettede kurs, som går direkte på områder som arkivarene arbeider med til daglig. Det handler både om opptaksteknikk og utstyr i tilknytning til dette, og om IT-løsninger, digitale formater, programvare mm. På det datatekniske området skjer endringene så raskt at det stadig vil være behov for oppdatering.

5.11. Samordning

Folkemusikkarkivene i landet har, på grunn av ulik historie og organisering, ingen felles formell overbygging, men har lenge hatt et årlig todagers fagseminar seg imellom. Her blir spørsmål av felles interesse tatt opp, og registreringsprogrammet FIOL, ulike tekniske spørsmål og digitalisering har vært hyppig tilbakevendende tema. Det er Rff-sentret i Trondheim som koordinerer samlingen og fungerer som vertskap. Ved behov har det vært innkalt fagpersoner fra Nasjonalbibliotekets lydsamling og fra Folkemusikens hus i Rättvik. Også andre fagfolk har vært engasjert til å holde innlegg, men seminaret har også i stor grad basert seg på bidrag fra egne rekker.

I 2008 ble det etablert et nettverk mellom arkivene, og valgt en styringsgruppe på tre personer, hvorav en fungerer som leder. *Nettverk for norske folkemusikkarkiv* er åpent for alle som arbeider med dokumentasjon av folkelige musikk- og dansetradisjoner, og skal være et forum for samarbeid, kunnskapsutvikling og kulturpolitisk arbeid for folkemusikkarkivene i landet. Siden etableringen har styringsgruppa deltatt i planleggingen av seminaret, og lederen har ellers som rolle å være ansikt utad og kontaktperson for nettverket. Det finnes imidlertid ingen midler til dette arbeidet, så

tiden som brukes vil måtte tas fra arbeidstiden ved den enkelte arkivinstusjonen. Derfor er det begrenset hva slags krav og forventninger som kan stilles til lederen og styringsgruppa, og i praksis har gruppa i liten grad drevet aktivt nettverksarbeid og kun hatt sporadisk kontakt.

Det årlige arkivseminaret synes i hovedsak å fungere bra. Seminaret har jevnt over hatt god oppslutning, og mange av arkivarene gir uttrykk for at det er nyttig med en slik årlig samling. De fleste er alene om arkivarbeidet på sin arbeidsplass, og seminaret gir en kjærkommen mulighet til å treffe kollegaer ved andre folkemusikkarkiv. Nyttan ligger derfor så vel i den formelle delen av seminaret som i det å utveksle erfaringer med arkivkollegaer i uformell prat.

En av funksjonene ved samarbeidet i nettverket og om arkivseminaret er å legge til rette for at praksis og rutiner ved de forskjellige arkivene, i den grad det er ønskelig, kan bli samordnet. Det har ikke vært noe mål å etablere felles, bindende retningslinjer for arkivene, for så forskjellig som organiseringen og arbeidsforholdene er, er det naturlig at behovene er litt ulike rundt om. Men en noenlunde felles praksis er fordelaktig, og vil gjøre det enklere for arkivbrukere å forholde seg til feltet. De fleste arkivene bruker databaseprogrammet FIOLO, og nettverket koordinerer respons og ønsker fra brukergruppa i Norge og gir felles tilbakemelding til drifterne av programmet. Videreutviklingen skjer dermed i nær kontakt med nettverket og brukerne. På sikt kan det også være aktuelt å samordne databasene i et samarbeid tilsvarende det museene har i nettstedet Digitalt museum. En slik eventuell samordning som omfatter publisering, vil kreve avklaringer på det rettighetsmessige området. Det vil være en omfattende og ressurskrevende omlegging som vil være avhengig av ekstern finansiering.

Når det ellers gjelder fordeling av arbeids- og ansvarsområder arkivene imellom, så er dette ikke klart definert gjennom avtaler. De lokale og regionale arkivene dekker stort sett hvert sitt geografiske område, og har ikke hatt behov for ytterligere avgrensinger seg imellom. De har gjerne nærmest kontakt med sine naboarkiv, de bistår hverandre ved behov og utveksler iblant materiale. Med universitetsarkivene forholder det seg noe annerledes. De dekker større områder av landet, og etter hvert som det har blitt etablert flere regionale arkiver, har områdene noen steder overlappet hverandre. Dette har likevel ikke skapt vesentlige problemer, da universitetsarkivene i mindre grad driver generelt dokumentasjonsarbeid i dag, men heller retter seg mot prosjekter og forskning. Disse har, i motsetning til de regionale arkivene, forskning som en del av sitt ansvarsområde. De regionale arkivene kan på sin side lettere opparbeide solid lokalkunnskap om sitt distrikt, og slik gi god veiledning til brukere. På den måten har det utviklet seg en arbeidsdeling som synes tjenlig. Likevel burde arbeids- og ansvarsdelingen mellom de lokale eller regionale og de sentrale arkivene vært avklart mer tydelig. Flere arkivarer etterlyser en klarere definert fordeling, og skulle gjerne sett at de sentrale arkivene også kunne fungere som ressurs for de regionale, blant annet i tekniske spørsmål.

Det synes altså å være behov for en noe sterkere grad av samordning mellom arkivene. Flere ønsker seg også en mer aktiv styringsgruppe for nettverket, de mener den er for anonym og fraværende i dag og at den bør ha et tydeligere ansvar hele året, ikke bare foran seminarene. Her ligger det flere utfordringer. For det første har ikke styringsgruppa noen myndighet til å pålegge arkivene oppgaver eller å styre ansvarsfordelingen. Slik dagens struktur er, finnes det ikke noen overordnet myndighet som kan styre folkemusikkarkivsektoren som helhet, og det er heller ikke realistisk at dette vil endres i overskuelig framtid. For det andre har sektoren ingen felles midler til administrasjon eller drift av nettverket. Den enkelte arbeidsgiver ute i distriktene kan ikke pålegges å finansiere driften av nettverket eller tjenester til andre arkiv. Det har heller ikke vært noen ”rift” om vervene i styringsgruppa. Slik situasjonen er, må både tjenesteyting til fellesskapet eller andre arkiv og samordning baseres på frivillighet. Dessuten ligger det en utfordring for arkivene i å bruke styringsgruppa, både i forbindelse med seminaret og i andre saker. Som en arkivar sier: ”Det varierer hvor matnyttig samlingene er for meg, men det er jo opp til oss selv å legge innholdet.”

5.12. Arkivet som aktør på folkemusikkfeltet

De norske folkemusikkarkivene hører generelt ikke til de mest synlige aktørene på folkemusikkfeltet. Lokalt i sine distrikt markerer de seg i varierende grad. Det avhenger først og fremst av hva slags formidling arkivene driver. Arkiver som fungerer som lokal arrangør og aktivt skaper blest om tiltakene sine, kan gjennom dette opparbeide seg en posisjon på feltet. Der hvor det ikke finnes mange andre aktive aktører – som folkemusikklag, festivaler eller kommersielle aktører – vil det kunne være aktuelt for arkivet å drive den typen allsidig formidlingsvirksomhet som slike andre aktører gjerne står for. Men mye av arbeidet som blir gjort ved et arkiv, er vanligvis mindre synlig. Andre deler av formidlingsarbeidet, og innsamlingsarbeid med tilhørende registrering, digitaliserings- og sikringsarbeid, kommer i liten grad fram i offentligheten, men er ikke desto mindre viktige oppgaver for arkivet. Dagens internettbaserte formidlingskanaler gir arkivene nye muligheter til å nå ut til interesserte og gjøre arkivets arbeid kjent. Spesielt de sosiale mediene har vist seg effektive, og flere arkiver er nå ute med blogger og facebook-sider.

Både gjennom innsamlingsarbeidet og gjennom formidlingsarbeidet kan folkemusikkarkivene være med å påvirke den langsiktige videreføringen av tradisjonen. Innsamling vil alltid samtidig medføre grensesetting og bortvelging. Dagens arkivarer er med på å bestemme hva som vil være å finne i samlingene i framtida, og de er derfor også med på å definere hva som ansees som folkemusikk. De forsyner mange av dagens unge utøvere med materiale, og vil potensielt kunne få innvirkning på både repertoar og framføringspraksis. Folkemusikk er tradisjonelt muntlig overført, og mens utøverne tidligere kun har hatt samtidige læremestre, kan de nå lære fra opptak med utøvere fra en tid lenge før deres egen. Denne endringen vil på lang sikt trolig få konsekvenser for tradisjonsutviklingen. I et slikt perspektiv er det

av stor betydning at de ansatte i arkivene sitter på en fagkompetanse som gjør dem i stand til å utføre oppgavene sine på en god måte.

Gjennom allsidig formidlingsarbeid er arkivene med på å spre kunnskap om folkemusikken som musikkform. De ansatte blir brukt som foredragsholdere, forelesere og lærere, og bidrar til større og mindre publiseringer. Arkivenes virksomhet gjennom mer enn femti år har bidratt til at folkemusikken i dag er anerkjent på linje med andre musikkformer i samfunnet. Arkivene har forsynt både utøvere og komponister med materiale som har inspirert til aktivitet og nyskaping, som igjen har gitt ringvirkninger i hele musikklivet.

Stortingsmelding nr. 21 (2007-2008) ”Samspill – et løft for rytmisk musikk” åpnet for etablering av regionale kompetansesentre for rytmisk musikk. Meldingen tok til orde for at sentrene skulle vokse fram nedenfra i samsvar med lokale ønsker og behov, og dette har resultert i litt ulike modeller i de ulike regionene. Men ideen har vært å etablere nettverk mellom regionale sentre for folkemusikk, jazz og pop/rock, og dette arbeidet ble startet i 2009. Nettverkene skal fungere som stimulans for musikkbransjen ved å drive utviklings- og opplæringsarbeid og være støttespiller og bindeledd mellom aktørene. Seks slike nettverk har mottatt statlig støtte, men fortsatt mangler det en fundamentering på folkemusikksiden for hele landet. Den regionale strukturen samsvarte lite med det som fantes på folkemusikkfeltet fra før, mens derimot jazzen i stor grad allerede hadde etablert regionale sentre. På folkemusikksiden er det derfor først og fremst festivalene som har deltatt, blant aktørene er Kalottspel i den nord-norske regionen, Hilmarfestivalen i Midt-Norge og Førde internasjonale folkemusikkfestival på Vestlandet. Folkemusikkarkivene har ikke vært på banen i like stor grad i denne saken, likevel sitter de på mye kompetanse som ville kunne være relevant for et folkemusikksenter. Avhengig av lokale og regionale forhold bør det kunne være aktuelt for arkivene å bidra mer til sentrene i tiden som kommer.

Strategisk og kulturpolitisk arbeid har generelt ikke vært prioritert av arkivene. Det er få arkivarer som har valgt å engasjere seg i slikt arbeid for arkivfeltet. Mange av dem oppgir å ha omfattende oppgaver i forhold til arbeidsressurs, og da er det de daglige oppgavene med egen samling som blir prioritert, slik som det å ta seg av løpende henvendelser og arbeid med ordning og registrering, som det ofte er etterslep på. Noen blir også involvert i andre oppgaver for institusjonen som arkivet er en del av. Men engasjementet for felles sak er nok også avhengig av den enkelte ansattes interesseområde. Arkivarene oppgir i hovedsak å ha sitt engasjement knyttet til arbeidet i sin egen region, og har få tanker om hvordan arkivsektoren bør utvikles sentralt. De signaliserer ikke noe sterkt ønske om å engasjere seg i arbeid for sektorens felles sak. Dette bildet blir forsterket av at det for tiden er relativt mange nyansatte i arkivene, som i startfasen har hatt nok med å orientere seg lokalt.

På landsplan må folkemusikkarkivene kunne sies å være en lite synlig aktør. I offentlige dokumenter som gjelder arkivsektoren er de som regel totalt fraværende. Bruken av begrepet ”arkiv” synes å føre med seg noen utfordringer i denne sammenhengen. Begrepet kan brukes med ulike betydninger, men blir innenfor sektoren oftest brukt om depotinstitusjoner som tar vare på materiale skapt som følge av drift av ulike virksomheter, som organisasjoner, bedrifter og offentlig forvaltning. Folkemusikkarkivene, som driver eget målrettet dokumentasjonsarbeid og skaper sin egen samling, faller utenfor en slik forståelse av arkivbegrepet. Ut fra dette kan en spørre seg om det er en heldig strategi å bruke ”arkiv” som betegnelse på disse virksomhetene, endatil som ledd i institusjonenes navn, eller om f. eks. ”samling” ville være mer dekkende. Men innenfor sektoren finnes også begrepet ”tradisjonsarkiv”, brukt om nettopp den type virksomhet som folkemusikkarkivene representerer. Tradisjonsarkivene ble i Stortingsmelding nr. 22 (1999-2000) ”Kjelder til kunnskap og oppleving” beskrevet som en del av arkivsektoren, men i Stortingets arkivmelding fra november 2012 er de uteglemt. Derimot er de tatt med i Kulturutredningen 2014, under omtalen av arkivfeltet. Her rettes det spesielt søkelys mot tradisjonsarkivene, utredningen peker på hvor svakt disse arkivene står i Norge sammenlignet med andre land og tar til orde for et nasjonalt løft.¹⁷

Stiftelsen Rådet for folkemusikk og folkedans har talt folkemusikkarkivenes sak overfor myndighetene ved flere anledninger. Medlemmene i Rådet representerer ulike sektorer i arbeidet med folkemusikk og folkedans, og arkivene utgjør en del av sektoren for høyere utdanning, forskning og arkivdrift. Arkivene har mulighet til å være med på å påvirke Rådets langsiktige strategier ved å delta på det årlige Representantskapsmøtet for stiftelsen. Der er arkivene som regel representert med kun noen få deltakere, noe som sikkert kan skyldes trange reisebudsjetter for mange av arkivene.

Nettverket har hatt en del kontakt med Norsk lydarkivkonferanse. Konferansens program blir distribuert via nettverket, men deltakingen fra folkemusikkarkivene på konferansen har vært beskjeden. For å bringe gruppene nærmere hverandre ble folkemusikkarkivenes seminar og lydarkivkonferansen i 2009 lagt sammen, slik at det ble lagt til rette for deltaking fra begge sider. Et tilsvarende samarbeid skjedde også i 2012, da mellom arkivseminaret og det årlige fagseminaret til Norsk folkemusikklag. Ut over dette har kontakten mellom arkivene/nettverket og andre aktører på sentralt nivå vært begrenset. Det er ønskelig at arkivene eller nettverket i større grad skal være representert ved seminarer og konferanser på landsplan, f.eks. i regi av Norsk kulturråd. Men så lenge folkemusikkarkivene jevnt over har såpass knapp driftsøkonomi og tidsressurs, vil prioriteringene bli strenge. Arkivarene reiser bare på samlinger som blir oppfattet som klart ”matnyttige”, og ved seminarer som retter seg mot en videre målgruppe, vil ikke alltid hele innholdet oppfattes som like relevant.

¹⁷ NOU 2013:4, s 158.

Det har ikke vært organisert samarbeid mellom nettverket og FolkOrg, men når det gjelder samarbeid mellom arkiv og det frivillige, så foregår det mer av dette lokalt, avhengig av lokale forhold. Likevel er det et inntrykk at det er et større potensiale her, og at et sterkere samarbeid med frivillige aktører ville kunne bringe arkivene nærmere potensielle brukere. Det er en kjent sak at enkelte har en høy terskel for å henvende seg til arkiver og andre institusjoner. En nær kontakt med lag og foreningsliv kan være ett av flere virkemidler for arkivet til å nå ut og gjøre virksomheten kjent.

Det ligger i det hele tatt en utfordring for arkivene i å være en synlig aktør, så vel lokalt som sentralt. Arkivene selv viser stort engasjement for arbeidet og materialet de forvalter. De er bevisste på at det har stor verdi både for egen region og i nasjonal sammenheng, og at det er en viktig oppgave å forvalte materialet på beste måte. Men for å sikre dette i et langsiktig perspektiv er det avgjørende at arbeidet også blir verdsatt av bevilgende myndigheter. Da er det en forutsetning at arkivene er synlige i det kulturpolitiske landskapet.

Den uensartede organiseringen av virksomheten er neppe noen fordel i denne sammenhengen. En sektor som står samlet og har en tydelig felles stemme, vil lettere kunne markere seg. Skal folkemusikkarkivene få til det, må det trolig tilføres ressurser til en felles koordineringstjeneste. En slik tjeneste kan i prinsippet tenkes finansiert som et spleiselag mellom en gruppe definerte brukere, men slik den økonomiske situasjonen er for arkivene, er en slik løsning neppe realistisk. Ekstern finansiering vil trolig være nødvendig.

Organiseringen medvirker også til at folkemusikkarkivene blir usynlige i Kulturrådets arkivstatistikk. Norsk kulturråd samler inn, bearbeider og publiserer arkivstatistikk fra norske bevaringsinstitusjoner. Statistikken er utarbeidet for institusjoner som oppbevarer enkeltarkiver fra andre arkivskapere, og ikke tilpasset tradisjonsarkiver og samlinger. Likevel har fire av folkemusikkarkivene kommet med under arkivinstitusjonene, mens et ukjent antall har sine tall registrert under institusjonene de tilhører og finnes skjult i tabellene over øvrige institusjoner med arkivsamlinger. Folkemusikkarkivene som sektor blir borte i statistikken. En egen statistikk for disse arkivene kan være en mulig strategi for å synliggjøre både selve sektoren og de utfordringer og behov som gjelder spesielt for den.

Arkivene har et potensiale når det gjelder å markedsføre egenarten og verdien av materialet de forvalter. Det har i senere tid vært økende oppmerksomhet i samfunnet om slektsforskning, røtter og identitet, og Arkivverket har opplevd stor økning i interessen for sine netjtjenester. På dette feltet har folkemusikkarkivene også verdifulle bidrag å komme med, men de har en utfordring når det gjelder å finne velegnede og samordnede formidlingsformer, som både tar hensyn til brukernes ønske om lett tilgjengelighet og ivaretar kildenes interesser.

6.0. Forslag til tiltak

6.1. Definere folkemusikkarkivene som tradisjonsarkiver

Folkemusikkarkivene som virksomhet har eksistert i mer enn en femtiårsperiode, men arkivene har ikke funnet sin tydelige plass innenfor én bestemt sektor. På grunn av ulik organisering og arbeidsfelt i grenseland mellom flere fagområder knyttes de delvis til museumssektoren, delvis til lydarkivsektoren og delvis til andre sektorer. Dermed har de lett for å falle mellom flere stoler, og står i fare for å bli usynliggjort som virksomhetstype. Arkivsektoren forbindes vanligvis med de tradisjonelle, dokumentbaserte arkivinstitusjonene, og folkemusikkarkivene blir sjelden tatt med i sammenhenger der arkivsektoren er omtalt. Det ble tydeliggjort da Arkivmeldingen ble lagt fram høsten 2012. Der er folkemusikkarkivene ikke nevnt, til tross for at arkivene forvalter en omfattende samling av verdifullt materiale som det burde være et nasjonalt anliggende å bidra til å ta vare på.

Folkemusikkarkivenes egenart handler blant annet om at arkivene selv driver bevisst og målrettet innsamling. Det handler også om at hovedtyngden av materialet er upublisert, med alt det som dette innebærer. Arkivene viser derfor et annet og mer mangfoldig bilde av kulturtradisjonen enn det som publisert materiale alene kan gjøre. Disse særtrekkene har folkemusikkarkivene til felles med øvrige tradisjonsarkiver. Denne arkivtypen blir spesielt trukket fram i *Kulturutredningen 2014*, som tar til orde for et nasjonalt løft for tradisjonsarkivene. Utredningen beskriver disse arkivene som virksomheter som har drevet aktiv og faglig begrunnet innsamlingsvirksomhet ”for å dokumentere en folkelig kulturarv, med vekt på forestillingsverdener og kunstneriske uttrykk som fortelling, sang og musikk”.¹⁸

Utvalget mener at folkemusikkarkivene kommer naturlig inn under Kulturutredningens beskrivelse, og tror at arkivene ville være tjent med å definere seg tydeligere som tradisjonsarkiver enn det som er tilfellet i dag. En slik tilknytning vil kunne bidra til en bedre forståelse for folkemusikkarkivenes egenart enn andre tilknytninger, og vil kunne plassere arkivene i institusjonslandskapet på en god måte.

6.2. Etablere nye folkemusikkarkiv og vurdere endringer i arkivstrukturen

Det bør være et overordnet mål at det i alle deler av landet skal finnes et regionalt folkemusikkarkiv som kan ta et naturlig ansvar for innsamling, sikring og formidling av folkemusikkmateriale i denne regionen. I dag mangler fylkene Østfold, Vestfold og Akershus et slikt arkiv, selv om det er gjort noe innsamlingsarbeid i Østfold og organisasjonen SAFFA i Akershus koordinerer flere frivillige og faglige aktiviteter på folkemusikk- og folkedansfeltet. Utvalget vil foreslå at det opprettes et nytt folkemusikkarkiv for denne regionen og vil oppfordre aktørene til å søke kontakt med hverandre for å se om det er mulig å finansiere opprettelsen av et regionarkiv for de tre fylkene samlet. Vi mener at dette kan være en god løsning for dette området,

¹⁸ NOU 2013:4, s 158.

spesielt fordi det dreier seg om relativt små avstander mellom fylkene. I tillegg finnes det et relativt sparsomt og til en viss grad tradisjonsmessig ganske ensartet materiale i regionen, noe som neppe vil kunne gi faglige argumenter for behovet om å opprette et folkemusikkarkiv i hvert av disse fylkene.

Når det gjelder Nord-Norge så finnes det materiale fra denne landsdelen både i Nordnorsk folkemusikksamling i Tromsø og i flere av de andre nasjonale folkemusikkarkivene. De store geografiske avstandene representerer imidlertid en stor utfordring i Nord-Norge, sammen med det etniske og kulturelle mangfoldet. Nordnorsk folkemusikksamling har et spesielt nasjonalt ansvar for musikken i det samiske kulturområdet, og i tillegg har man oppgaver knyttet til for eksempel den kvenske befolkningen, foruten de tradisjonelle nordnorske folkemusikktradisjonene i tre ulike fylker. Det handler således om et enormt geografisk område som sammenlignet med Sør-Norge lett vil kunne oppfattes som alt for stort til å kunne betjenes på en tilfredsstillende måte med dagens arkivstruktur. Dette til tross for at formidlingen av digitalisert folkemusikkmateriale i dag kan skje på en langt enklere måte enn tidligere gjennom bruk av internett.

Det er imidlertid neppe realistisk å tenke seg at de tre nordnorske fylkene skal kunne bygge opp hvert sitt folkemusikkarkiv. I tillegg til Tromsø finnes det i dag to andre sentra i Nord-Norge som driver et aktivt arbeid med folkemusikk fra landsdelen. Det dreier seg om Folkemusikksenteret i Målselv (Troms), som først og fremst arbeider med formidling, og Høgskolen i Nesna (Nordland), hvor det hovedsakelig drives forskning, men også noe innsamling og formidling. Folkemusikksenteret Målselv har allerede etablert et godt samarbeid med Nordnorsk folkemusikksamling og ligger heller ikke særlig langt unna Tromsø. Det ligger også i samme fylke.

Skal det bygges opp et nytt arkiv i Nord-Norge vil Helgeland peke seg ut som et naturlig sted, både på bakgrunn av dagens kompetanse og aktivitet på feltet knyttet til Høgskolen i Nesna, fordi området både har hatt og fortsatt har et aktivt folkemusikkmiljø, og fordi Helgeland vil representere en god og komplementær geografisk lokalisering sammen med Nordnorsk folkemusikksamling i Tromsø. I tillegg vil det være av stor betydning å knytte kontakter til Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana, som besitter toppkompetanse når det gjelder forvaltning av lyd- og billedmedier.

Men forutsetningen for at et folkemusikkarkiv skal bygges opp på Helgeland må selvsagt være at det finnes et lokalt og regionalt ønske om en slik etablering, og at både berørte institusjoner og offentlige myndigheter på lokalt og fylkeskommunalt nivå ser behovet og har viljen til å gjennomføre etableringen av et folkemusikkarkiv for Nordland.

En alternativ løsning kan være å styrke bemanningen ved Nordnorsk folkemusikksamling med en ekstra stilling, slik at man øker kapasiteten til å betjene hele Nord-Norge fra Tromsø.

Enkelte av folkemusikkarkivene har dessverre en noe svak og usikker økonomisk situasjon som medfører at det blir vanskelig å prioritere arbeidsoppgaver på et mer langsiktig plan. Dette gjelder kanskje spesielt Folkemusikkarkivet for Møre og Romsdal ved Høgskulen i Volda, hvor arkivarstillingen i perioder har stått ubesatt. I tillegg har det helt siden opprettelsen av arkivet i 1990 kun vært snakk om delstillinger eller frivillig arbeid utført uten behov for særlige lønnsmidler.

Arkivet er en stiftelse mellom fem parter: Møre og Romsdal fylkeskommune, Høgskulen i Volda, Møreforskning Volda, Møre og Romsdal Folkemusikklag og Noregs Ungdomslag i Møre og Romsdal. Man skulle tro at både Høgskolen og kanskje spesielt fylkeskommunen kunne gå inn med noe mer midler slik at driften av arkivet kunne bli noe mer forutsigbar, tryggere og ikke minst ha kapasitet til å betjene dette mangfoldige fylket, som rommer en rekke aktiviteter både når det gjelder folkemusikk og folkedans.

Oppland fylke skiller seg klart ut ved å ha hele fire ulike folkemusikkarkiver. Folkemusikkarkivet på Valdres folkemuseum (Fagernes) betjener Valdresregionen, arkivet på Mjøsmuseet (Gjøvik) representerer Gjøvikregionen og Vest-Oppland, mens Gudbrandsdalen har to separate folkemusikkarkiv, ett for Midt-Gudbrandsdalen på Hundorp og ett for Nord-Gudbrandsdalen i Vågå. Arkivet på Hundorp har en 50 % stilling, mens arkivet i Vågå har en delstilling i 20 %.

Utvalget mener at dette er en lite heldig utnyttelse av både midler og kompetanse, og finner heller ingen begrunnelser i geografiske avstander eller profilen på materialet som skulle tilsi at det burde være to folkemusikkarkiver for dette området. Vi vil derfor anbefale at man heller samler arkivet på ett sted og prøver å få etablert ett felles folkemusikkarkiv for Gudbrandsdalen, helst med en fullstilling som arkivar. Et slikt arkiv kan bygge på et av de eksisterende arkivene, og da peker Hundorp seg ut som det beste alternativet på grunn av det større og bredere faglige miljøet som administrasjonen til Gudbrandsdalsmuseet, som er lokalisert her, representerer. Et annet alternativ kan være å bygge opp et helt nytt folkemusikkarkiv for Gudbrandsdalen i tilknytning til folkemusikklinja på Vinstra vidaregåande skule.

6.3. Opprette en koordinatorstilling for arkivnettverket

Som tidligere beskrevet har folkemusikkarkivene her i landet ingen felles organisering eller overbygning. Det årlige arkivseminaret arrangert av Norsk senter for folkemusikk og folkedans i Trondheim representerer i dag en felles møteplass for faglige og strategiske diskusjoner, samt noe opplæring eller oppdatering i tekniske spørsmål. I 2008 ble det også etablert et eget nettverk mellom arkivene, *Nettverk for*

norske folkemusikkarkiv, som skal være et forum for samarbeid, kunnskapsutvikling og kulturpolitisk arbeid for folkemusikkarkivene i landet.

Nettverket har en egen styringsgruppe på tre personer, hvorav ett av medlemmene fungerer som leder og således skal være arkivnettverkets kontaktperson og ansikt utad. I tillegg har ett medlem av styringsgruppen et spesielt ansvar for å koordinere kommunikasjonen mellom de norske folkemusikkarkivene og Folkemusikens hus i Råttvik når det gjelder programmet FIOLO. Oppgavene til styringsgruppen har ellers først og fremst vært å delta i planleggingen av arkivseminaret. Det finnes imidlertid ingen midler til arbeidet i gruppen, og tiden som går med vil måtte tas fra den allerede pressete arbeidstiden ved den enkelte arkivinstitusjonen. Det er derfor begrenset hva slags krav og forventninger som kan stilles til lederen og styringsgruppen, og i praksis har gruppen i liten grad drevet aktivt nettverksarbeid og kun hatt sporadisk kontakt.

Den eneste måten man kan oppfylle intensjonene bak opprettelsen av arkivnettverket på, vil være å etablere en fast stilling som koordinator for nettverket, finansiert gjennom eksterne midler. I første omgang ser vi for oss en stilling i 50 % lagt til en av de større nasjonale samlingene. Den beste løsningen vil trolig være å etablere en slik stilling ved Norsk senter for folkemusikk og folkedans i Trondheim, som bl.a. har driftet arkivseminaret og adressedatabasen for norske folkemusikkarkiv helt siden starten. I tillegg har stiftelsen Rådet for folkemusikk og folkedans oppgaven med å drive samordnende innsats for folkemusikk- og folkedansfeltet her i landet som ett av sine primære delmål.

En stilling som koordinator for arkivnettverket vil først og fremst gjøre folkemusikkarkivene langt mer synlige i det offentlige rom. I tillegg vil en slik stilling være svært viktig for å kunne samordne arbeidet mellom arkivene, kvalitetssikre arkivseminaret og dekke de ulike kommunikasjons- og informasjonsbehovene innen nettverket. Vi vil anbefale at det i første omgang blir sendt en søknad til Norsk kulturråd om opprettelse av en slik stilling på prøvebasis, og at man etter hvert får forankret stillingen som et fast tilskudd på Kulturdepartementets budsjettet.

6.4. Vurdere utarbeidelse av statistikk for folkemusikkarkivene

Kulturrådets årlige arkivstatistikk er dårlig tilpasset folkemusikkarkivenes egenart, og arkivenes uensartede organisering medvirker dessuten til at de blir usynliggjort i statistikken. Denne statistikken er derfor lite egnet til å vise disse spesielle arkivenes virksomhet. Arkivene rapporterer sin virksomhet på ulike måter, noen skriver egen årsmelding, andre inngår i årsmeldingen til institusjonen de er en del av, mens enkelte ikke har noen årlig rapporteringspraksis. Noen oppsummering eller oversikt over virksomheten på landsbasis finnes ikke.

Utvalget mener at en form for felles dokumentasjon av arkivenes arbeid vil kunne bidra til bedre synliggjøring av feltet og det store og viktige arbeidet som blir lagt ned her. En slik dokumentasjon eller statistikk kan gi nyttig informasjon til så vel

myndigheter som andre aktører, og til arkivene selv. Det kan imidlertid være en utfordring å finne en form på dokumentasjonen som er velegnet og tilpasset feltet, og som samtidig ikke medfører omfattende ekstraarbeid for arkivene. Om den skal ha noen verdi, er det avgjørende at så mange av arkivene som mulig, er med. Arkivnettverket og seminaret vil være det naturlige forum til å ta opp dette spørsmålet. Det bør i første omgang vurderes hvorvidt det er behov for en felles dokumentasjon, og om det er mulig å gi den en form og et omfang som tjener hensikten. Dersom konklusjonen er positiv, må det utarbeides en form og tas stilling til hvordan arbeidet skal organiseres og gjennomføres.

6.5. Forbedre lønns- og arbeidsvilkår for folkemusikkarkivarer

Den varierte historien bak etableringen av folkemusikkarkivene og den uensartede organiseringen av dem har ført til at arkivstillingene kan være ulikt definert og ha ulik størrelse og lønnplassering. Likevel er arbeids- og ansvarsområde i stor grad sammenlignbar arkivene imellom. Unntaket her er universitetsarkivene, som har forskning lagt til stillingene. Det er ønskelig med en større grad av samordning når det gjelder lønnsforhold, slik at ansatte med noenlunde tilsvarende arbeids- og ansvarsområde og samme grad av kompetanse får relativt like vilkår. Det bør føre til en heving av lønnplasseringen til dem som i dag er lavest avlønnet. Arkivarer med relevant høyere utdanning og solid realkompetanse på folkemusikkfeltet bør få en lønnplassering som tilsvarer det de ville fått i stillinger det er naturlig å sammenligne med, f. eks. undervisningsstillinger. Utvalget vil anbefale arkivarer som ut fra nevnte kriterier mener seg for lavt plassert i dag, om å ta forholdene opp med sin fagorganisasjon.

Det er også grunn til å se på stillingsstørrelse ved enkelte av arkivene. Arkiver som bare har små deltidsstillinger, kan ha en utfordring med hensyn til å få stabil og kompetent arbeidskraft. Stillingsressursen bør stå i et rimelig forhold til det geografiske området og befolkningsmengden som arkivet skal dekke. Men også mindre arkiver bør sørge for å ha en fast stillingsressurs av noe størrelse om samlingen skal bli forvaltet på forsvarlig måte. Er stillingen godt under 50 %, vil den som regel være lite attraktiv, særlig på sikt, for arbeidstakere med den type kompetanse som arkivet trenger. Resultatet kan fort bli dårlig stabilitet og kontinuitet i driften, noe som er uheldig for virksomheten. Dersom en ikke lykkes med å finansiere en stilling av tilfredsstillende størrelse, bør andre løsninger vurderes, f. eks. sammenslåing med annet arkiv.

6.6. Sikre samtidsdokumentasjon som naturlig aktivitet ved alle arkiver

Selv om folkemusikken har sin forankring i tradisjonen og dermed i fortiden, praktiseres den like mye i dag som før. Norge har et svært rikt og aktivt folkemusikkliv og står nå midt oppe i en periode der profesjonelle utøvere av musikk basert på folkemusikktradisjonene våre etablerer seg på musikkmarkedet. Disse profesjonelle musikerne (og noen dansere) framfører sin musikk og dans på konserter og gir ut lydfestinger og dokumenterer dermed sin aktivitet. Det frivillige

folkemusikklivet som har forvaltet folkemusikkarven gjennom hele 1900-tallet fortsetter som før, men dokumenteres mindre, og det er her folkemusikkarkivene har en viktig oppgave. Musikken og dansen finner sted på scener på kappleikene og noen festivaler, men ofte også utenfor scenen. I tillegg skjer det mye interessant innen opplæring og ungdomsarbeid og i de frivillige organisasjonene. Det vil oppstå nye musikalske former i møtet mellom de tradisjonelle norske uttrykkene og andre musikkstiler og kulturer.

Utvalget vil peke på viktigheten av at det drives dokumentasjon av dagens musikkpraksis både for den framtidige forskningen og for formidlingen. Lokale krav om økt prioritering av formidling må ikke føre til at innsamlingsvirksomheten kommer til kort. Dokumentasjon anbefales å være med som en viktig del av stillingsinstruksene, og det nødvendige utstyret til dette formålet må tas med i budsjettene.

6.7. Utrede dokumentasjon av innvandremusikk

Flere tiår med innvandring til Norge har ført med seg nye former av tradisjonsmusikk som utøves innenfor innvandremiljøer, men også i kontakt og samspill med storsamfunnet. Dokumentasjonen av denne musikken skjer svært sjelden, og per dags dato har ingen institusjon eller arkiv ansvar for slikt arbeid. Særlig musikk og dans som ikke er en direkte forlengelse eller etterligning av tradisjonen i hjemlandene er interessant fordi den kun vil eksistere i en slik form i Norge. Det fins stor interesse for dokumentasjonsarbeid blant flere av innvandrerorganisasjonene, og folkemusikkarkivene spesielt i de store byene kan utvilsomt spille en viktig rolle i dette arbeidet. Utvalget mener at dette spørsmålet bør utredes videre for å finne ut om og på hvilken måte dette kan bli en del av arkivenes oppgavefelt i framtiden. Om man i så fall konkluderer med at folkemusikkarkivene er best skikket til å ta på seg denne oppgaven vil dette kreve både økte midler og utvidet kompetanse gjennom tilføring av nye stillingsressurser.

6.8. Opprette en FIOI-stilling i Norge

Databaseprogrammet FIOI driftes og videreutvikles av Folkmusikens hus i Rättvik, der kun én enkelt person sitter med kunnskapen om grensesnittet. Dette gjør systemet svært sårbart. Det er ingen tilfredsstillende langsiktig situasjon at driften av FIOI ligger i Sverige og således er avhengig av økonomien hos bl.a. de svenske kommunene og länet som finansierer hoveddelen av driften ved Folkmusikens hus, mens de aller fleste brukerne befinner seg i Norge. Dette har bl.a. ført til at det har vært vanskelig å søke utviklingsmidler i Sverige, fordi brukerne sitter i Norge. Det har vært tilsvarende vanskelig å søke midler i Norge, fordi programutvikleren og programrettighetene sitter i Sverige. Det finnes i tillegg ingen person i Sverige som er klar til å ta over når Per Gudmundson om noen år blir pensjonist. I tillegg har flere av de norske folkemusikkarkivarene vektlagt den store avstanden til Folkmusikens hus som et problem spesielt når det gjelder oppfølging.

Denne utfordrende situasjonen er blitt diskutert i en årrekke blant norske folkemusikkarkiver. Våren 2013 bevilget Norsk kulturråd penger til en søknad fra Opplandsarkivet om forprosjektet ”Digitale verktøy i folkemusikkarkivene”, der man vil utrede ulike programvarealternativer i framtiden når det gjelder arkiv- og registreringsløsninger for folkemusikkarkivene i Norge. Man vil bl.a. utrede mulighetene for å overføre eller samordne data fra FIOl med en annen og mer utbredt programvare som museenes Primus (Programvare i museer) eller Nasjonalbibliotekets australske databasesystem Mavis.

Særlig hvis man velger å gå videre med FIOl som en samlende programplattform for norske folkemusikkarkiv også i framtiden, vil det være et sterkt behov for en teknisk koordinatorstilling her i landet som i samarbeid med Folkemusikens hus både kan være med på å videreutvikle FIOl, drive brukerstøtte og kommunisere tettere med brukerne om krav og ønsker til programmet. I tillegg vil en slik stilling i langt større grad forankre FIOl i Norge med tanke på framtidige søknader om utviklingsmidler. Utvalget vil derfor anbefale at det opprettes en 50 % stilling som teknisk koordinator for FIOl i Norge, og at denne stillingen blir lagt til Norsk senter for folkemusikk og folkedans i Trondheim hvor den kan samordnes med behovet for en koordinatorstilling for arkivnettverket.

Også om man skulle falle ned på en løsning som medfører en tilpasning mellom Mavis eller Primus og FIOl vil det etter alt å dømme eksistere behov for en eller annen form for teknisk koordineringsstilling. Primus driftes i dag av KulturIT på Lillehammer på vegne av de norske museene, og KulturIT har sagt klart i fra at det ikke vil være aktuelt for dem å ta noe ansvar for utvikling og oppfølging av en tilpasset løsning mellom FIOl og Primus uten at det kommer eksterne midler utenfra. Dette innebærer både at det må legges ned en stor innsats fra FIOl-drifterens side og at det må skaffes finansiering for KulturITs arbeid med en slik løsning.

Utvalget vil primært anbefale at det sendes en søknad til Norsk kulturråd om midler til et prøveprosjekt med en teknisk koordinatorstilling i 50 % for FIOl i Norge lagt til Norsk senter for folkemusikk og folkedans, forutsatt at man går for FIOl-løsningen. Etter prosjektperioden kan man arbeide for å få stillingen lagt inn i de faste overføringene fra Kulturdepartementet.

Velger man i stedet å gå for en tilnærming mellom FIOl og Mavis eller spesielt FIOl og Primus, må det i første omgang søkes om midler til arbeidet med en tilpasning mellom programmene. Så må man heller komme tilbake med en ny søknad om en evt. delstilling knyttet til KulturIT (Primus) eller Nasjonalbiblioteket (Mavis) med et spesielt ansvar for tradisjonsarkivens database og program.

6.9. Finne en stabil plattform for databasen og lage en felles datafil for hele landet

God registreringspraksis er helt nødvendig for alle arkiver. I dag innebærer dette å ha fungerende digitale kataloger. Flertallet av de norske folkemusikkarkivene bruker programmet FIOLO som er blitt utviklet etter arkivenes ønsker og fungerer utmerket, men som vi har vist kan være sårbart i framtiden. I forprosjektet ”Digitale verktøy i folkemusikkarkivene” arbeides det derfor med å utrede løsninger for å integrere FIOLO i større og mer utbredte plattformer. Prosjektrapporten vil bli gjenstand for grundige drøftinger under arkivseminaret i 2014.

Om prosjektet og drøftingene fører til en anbefaling om en felles løsning for alle arkivene, vil dette arbeidet kreve ressurser. Utvalget vil foreslå at man søker penger hos Norsk kulturråd til å kunne videreføre dette prosjektet. Det vil her bli en viktig del å undersøke finansieringsmuligheter for en framtidig utvikling av en ny felles løsning eller tilpasning og overføring til en allerede etablert plattform. Dette vil kunne sikre en varig infrastruktur for hele landet og sikre metadataene for framtiden.

Det neste trinnet vil være å flette sammen alle lokale datafilene til en felles fil og å kunne få oversikt over alle generasjoner med kopier som er blitt gjort arkivene imellom. På denne måten vil en felles formidling på nettet bli mulig. Dette vil også føre til nye muligheter og et helt nytt nivå av samarbeid innenfor nettverket. Slike felles prosjekter må bæres av alle deltakerne, men vil måtte finansieres eksternt. Utvalget anbefaler en prioritering av dette arbeidet.

6.10. Etablere gode formidlingsformer på nettet som ivaretar materialets egenart

Mens arbeidet med å utvikle programvare og en felles datafil pågår, kan man allerede nå etablere et samarbeide om å skape et godt rammeverk ved å framstille egnet informasjon rundt materiale man måtte legge ut på nettet. I prinsippet kan alt materiale som er falt i det fri legges ut fritt, men arkivene har så langt vært tilbakeholdende med uten videre å legge ut lyd og videoopptak. Selv med tillatelser fra utøvere eller etterkommere har man vært bekymret for at mye av materialet i arkivene krever kunnskap og en faglig basert tolkning for å kunne forstås. Arkivarenes veiledningskompetanse mangler vanligvis i presentasjoner på nettet. For å hindre feilinterpretasjon bør derfor tekster i form av kontekstinformasjon og veiledninger legges ut sammen med slikt materiale. Et felles samarbeidsprosjekt mellom arkivene og utdanningsinstitusjonene ville kunne kartlegge hva slags informasjon som trengs og framstille tilsvarende tekster. Utvalget anbefaler å drøfte slike løsninger bl.a. ved å kommunisere med liknende aktører i andre land som Europeana-prosjektet.

6.11. Sikre forskning ved universitetsarkivene og andre sentrale institusjoner

Universitetene er i dag presset for ressurser, og prioriteringer kreves stadig. Internasjonalisering er blitt drevet fram og har ikke bare ført til at norske studenter drar utenlands og utenlandske studenter kommer til Norge, men også til en kraftig utvidelse av fagkretsen. Folkemusikkforskningen og annen forskning i norsk musikk

konkurrerer på lik linje med mange andre grener i musikkforskningen og har tapt atskillig terreng siden universitetsarkivene ble opprettet. Stillingshjemler finnes ikke lenger og få doktorgradsstipender tildeles unge forskere som har norsk folkemusikk som emne. I tillegg kan stillinger stå i fare for å bli inndratt når forskere går av med pensjon.

Undervisningen i norsk folkemusikk for musikkstudenter og studenter i musikkvitenskap er også blitt nedprioritert på samme måte fordi studieprogrammene har utjevnet en ”skjevhet” mellom kunstmusikk og populærmusikk. Igjen har en utvidelse av sjangerbredden gjort plassen mindre for norsk musikk.

Likevel hviler det et ansvar for forskning og undervisning i norsk folkemusikk på landets institusjoner som driver forskning, og dette ansvaret bør tas på alvor.

Når ingen av undervisningsstillingene på universitetene har hjemler som krever av stillingsinnehaveren å drive forskning i norsk folkemusikk, kan en med fordel forankre denne forskningen i de sentrale arkivene. De store arkivene bør ha slike forskerstillinger og kompetansen til søkerne bør vurderes med vekt på deres arbeid innen folkemusikkforskning. Universitetene bør kunne få en kompensasjon for arkivstillinger som ikke produserer studiepoeng eller man bør gå tilbake til stillinger som kombinerer samlingsvirksomhet med undervisning.

6.12. Etablere bedre kompetansehevede tiltak for arkivarer

Folkemusikkarkivene er i dag stort sett godt dekket opp når det gjelder kompetanse på det folkemusikkfaglige området. På andre områder er behovet for kompetansehevede tiltak større. Det gjelder på det arkivfaglige området og ikke minst på det tekniske området. På det arkivfaglige området handler dette om bestemte emner som er spesielt rettet mot arbeidet i et folkemusikkarkiv, og som arkivarene må forventes å ha begrenset erfaring med før ansettelse. I dag foregår opplæringen av nyansatte på dette området litt tilfeldig. I små virksomheter som folkemusikkarkivene kan kompetanse utviklet gjennom lang tids erfaring være samlet i én enkelt person, og det gjør virksomheten sårbar ved skifte i ansettelse. Et slikt skifte kan ikke alltid gjennomføres med tilstrekkelig overlapping, og den oppsamlede erfaringen blir ikke alltid videreført slik en kunne ønske. Arbeidsgiver har ikke nødvendigvis kompetanse på disse områdene. Det resulterer iblant i at nyansatte må oppsøke andre arkiv for råd og veiledning. Her kunne arkivnettverket i større grad fungere som kollegium og ta ansvar for opplæring ved å tilby kurs i aktuelle emner.

På det tekniske området skjer endringene så raskt at det er behov for stadig oppdatering. Dette handler om opptaksteknikk og løsninger for håndtering og lagring av lyd- og videoopptak, foto og andre typer materiale. Her har de fleste arkivene behov for å holde seg oppdatert på de samme områdene, slik at kurs tilpasset arkivenes behov vil være aktuelt for mange.

Det årlige seminaret for folkemusikkarkivene fungerer tilfredsstillende og bør videreføres, men det har for lite omfang til at det kan alene dekke behovet for kompetanseheving. Utvalget foreslår derfor at det tilbys en- eller todagers kurs i tillegg til seminaret, fortrinnsvis lagt inntil dette i tid slik at det kan kombineres. Kurstema bør baseres på arkivenes ønsker, og hyppigheten bør vurderes ut fra behovet. Det bør være en selvfølge at folkemusikkarkivene har tilstrekkelige driftsmidler til å kunne delta på arkivseminaret og andre seminarer som kan være med på å heve kompetansen deres.

7.0. Kilder

Aksdal, Bjørn 1998: Innsamling og institusjonalisering, i: Bjørn Aksdal og Sven Nyhus (red.): *Fanitullen. Innføring i norsk og samisk folkemusikk*. 2. utgave. Universitetsforlaget.

Aksdal, Bjørn 2002: Er det egentlig noe mer å finne? – Noen tanker rundt arkivenes dokumentasjonsarbeid, i: Hans-Hinrich Thedens (red.): *Norsk folkemusikklags skrifter nr. 16/2002*. Norsk folkemusikklag, Oslo.

Apeland, Sigbjørn 2002: Folkemusikkarkivet – Arena for utveljing og bortveljing i fortid og nåtid, i: Hans-Hinrich Thedens (red.): *Norsk folkemusikklags skrifter nr. 16/2002*. Norsk folkemusikklag, Oslo.

Arnestad, Georg 2001: «Men vi skal koma i hug at tradisjon alltid vert oppløyst og omskapt». *Om folkemusikk og folkedans i det seinmoderne Noreg*. Norsk kulturråd – rapportserien 27. Oslo.

Asplund, Anneli 1998: Den finska folkmusikens källor, i: Ann-Mari Häggman (red.): *Ur arkivens gömmor*. Folk och musik 1997-1998. Finlands svenska folkmusikinstitut, Vasa.

Häggman, Ann-Mari 1998: Folkmusiksamlingar från Finlands svenskbygder, i: Ann-Mari Häggman (red.): *Ur arkivens gömmor*. Folk och musik 1997-1998. Finlands svenska folkmusikinstitut, Vasa.

Kolltveit, Gjermund 2006, *Bredere etnisk basis for Norsk folkemusikksamling*. Internt arbeidsdokument. Norsk folkemusikksamling, Oslo.

Koudal, Jens Henrik 1989: *Sang og musik i Dansk Folkemindesamling. En indføring*. Forlaget Folkeminder. København.

Kulturdepartementet. St.meld. nr. 22 (1999-2000): *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*.

Kulturdepartementet. St.meld. nr. 21 (2007-2008): *Samspill – et løft for rytmisk musikk*.

Kulturdepartementet: Meld. St. 7 (2012-2013). *Arkiv*.

Kulturdepartementet: NOU 1996:7. *Museum. Mangfald, minne, møtestad*.

Kulturdepartementet: NOU 2013:4. *Kulturutredningen 2014*.

Sigurdsson, Njall 1998: Om den isländska folkmusiken och dess källor, i: Ann-Mari Häggman (red.): *Ur arkivens gömmor*. Folk och musik 1997-1998. Finlands svenska folkmusikinstitut, Vasa.

Sjöberg, Tommy 2010: *Arkiv med folklig musik och dans i Sverige – underlag för handlingsplan*. Upublisert rapport. Sollentuna/Rättvik.

Thedens, Hans Hinrich 2012: Et universitetsarkivs rolle og mulige veivalg, i: Gjermund Kolltveit (red.): *Musikk og tradisjon nr. 26/2012*. Novus forlag, Oslo.

8.0. Vedlegg

Vedlegg 1: Norske folkemusikkarkiv pr. 1.10.2013

Sentrale arkiv med folkemusikkmateriale

Norsk musikkksamling, Oslo (Nasjonalbiblioteket, Oslo), etablert 1927

Ringve museum, Trondheim, etablert 1952

Norsk visearkiv, Oslo, etablert 1983

Norsk lydinstittutt, Stavanger, etablert 1984

Nasjonalbiblioteket, Mo i Rana, etablert 1989

Sentrale/regionale folkemusikkarkiv

Folkemusikkavdelingen, NRK Oslo, delstilling 1931 (hel stilling fra 1951)

Nordnorsk folkemusikkksamling, Tromsø (UiT, Tromsø museum), etablert 1949 (hel stilling fra 1982)

Arne Bjørndals samling, Bergen (UiB), etablert 1950 (hel stilling fra 1979)

Norsk folkemusikkksamling, Oslo (UiO), etablert 1971 (tidl. Norsk folkemusikkinstittutt, etablert 1951)

Norsk senter for folkemusikk og folkedans, Trondheim, etablert 1973 (NTNU-materiale fra 1967)

Fylkesarkiv

Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane, Musikkavdelingen, Leikanger, etablert 1983

Folkemusikkarkivet i Buskerud, Prestfoss (Sigdal Museum), etablert 1987

Folkemusikkarkivet for Møre og Romsdal, Volda (lokalisert ved Høgskulen i Volda), etablert 1990

Folkemusikkarkivet for Rogaland, Sand (Ryfylkemuseet), etablert 1992 (innsamling fra 1982)

Folkemusikkarkivet i Telemark, Bø, etablert 1999 (innsamling fra 1988)

Agder Folkemusikkarkiv (Aust-Agder og Vest-Agder), Rysstad (lokalisert på Setesdalsmuseet), etablert 1998

Hedmark musikkarkiv, Elverum (Glomdalsmuseet), etablert 2011

Områdearkiv

Valdres folkemusikkarkiv, Fagernes (Valdresmusea), etablert 1966

Hardanger folkemusikkarkiv, Utne (Hardanger folkemuseum), etablert 1984

Tradisjonsmusikkarkivet, Gjøvik (Mjøsmuseet), etablert 1996

Folkemusikkarkivet for Sør-Gudbrandsdal, Hundorp (Gudbrandsdalsmusea), etablert 1996

Folkemusikkarkivet for Nord-Gudbrandsdalen, Vågå (Gudbrandsdalsmusea)

Skogfinsk lydarkiv, Grue Finnskog (Norsk skogfinsk museum), etablert 2005

Arkiv uten fast bemanning

Folkemusikksamlinga i Nord-Trøndelag (HiNT, Levanger), p.t. ansvarlig Einar Olav Larsen

Folkemusikarkivet for Rørosområdet (Rørosmuseet), etablert 1988, p.t. ansvarlig Mary Barthelemy

Arkiv under planlegging

Østfold: Folkemusikkmateriale fra Østfold (Østfold Musikkråd)

Akershus: Folkemusikkmateriale fra Akershus (SAFFA)

Vedlegg 2: Skriftlig spørreundersøkelse til folkemusikarkivarene

1. Når ble ditt arkiv stiftet?
2. Hvem er eier, og hvem finansierer virksomheten?
3. Beskriv innholdet i ditt arkiv, og gi anslagstall på timer lyd, film m.m.
4. Hvor mange stillinger har arkivet ditt?
5. Finnes det noen stillingsinstrukser, og hvilke arbeidsoppgaver spesifiserer disse?
6. Hva er din bakgrunn? (utdanning, tidligere jobberfaring, tid i denne stillingen)
7. Hvor mye innsamling utfører ditt arkiv? (% av arbeidstiden - og hvor mange timer med opptak i 2011)
8. Finnes det en vedtatt strategi og/eller retningslinjer på hva som kan og hva som bør tas inn?
9. Har arkivet et etterslep i registreringen? Hvis ja, hvor mye?
10. Bruker ditt arkiv Fiol og/eller annen programvare? Får du tilstrekkelig hjelp i bruk av denne?
11. Er materialet digitalisert? Hvor mye gjenstår? Hvilke formater brukes?
12. Har ditt arkiv rutiner for sikkerhetskopiering? Beskriv disse kort.
13. Om det ligger i din stilling, hva slags formidling driver du med?
14. Om det ligger i din stilling, hva slags forskning driver du med?
15. Hva mener du er de største utfordringene i din jobb? (Skriv kun stikkord her. Vi vil spørre mer om dette i en telefonrunde.)

Vedlegg 3: Oppfølgingsspørsmål muntlig intervjurunde

1. Hvor trykker skoen mest for ditt arkiv – oppfølging!
2. Hva blir de viktigste oppgavene for ditt arkiv de neste årene?
3. Hvordan er arbeidsforholdene dine på ditt arkiv?
4. Fornøyd med lønnplasseringen?
5. Kombinere arkivarbeid med annen jobb – prosentdel stilling
6. Når ansatt – alder?
7. Hva samles inn – solospill, festivaler, samtid?
8. Oppgave-/ansvarsfordeling mellom arkivene?
9. Arkivnettverket – arkivseminaret – styringsgruppen
10. Hvem er brukergruppen?